

RŪDOLFS ŠTEINERS

MANS DZĪVES GĀJUMS

(GA 28.sējums)

RUDOLF STEINER

Mein Lebensgang

(GA Band 28)

RUDOLF STEINER ONLINE ARCHIV

<http://anthroposophie.byu.edu>

3. Auflage 2009

I NODAĻA

Publiskajās diskusijās par manis izkopto antropozofiju jau kādu laiku kļūst dažādi izteikumi un spriedumi par manu dzīvi. Un no šajā virzienā teiktā ir izdarīti secinājumi par to, kas tiek uzskatīts par pirmsākumu tam, ko uzskata par pārmaiņām manā garīgajā attīstībā. Savukārt draugi pauduši viedokli, ka būtu labi, ja es pats kaut ko uzrakstītu par savu dzīvi.

Man jāatzīst, ka es netiecos to darīt. Jo mans mērķis vienmēr ir bijis veidot to, kas man bija sakāms un kas pēc manām domām man bija jādara, tā, lai to prasītu pati lieta, nevis personīgais. Mans viedoklis gan vienmēr ir bijis tāds, ka daudzās jomās cilvēka darbībai visvērtīgāko nokrāsu piešķir viņa personība. Tikai man šķiet, ka šī personība ir jāatklāj caur to, kā cilvēks runā un rīkojas, nevis pētot pašam savu personību. Tas, kas var izrietēt no sevis apskata apsvērumiem, ir jautājums, kas cilvēkam ir jānokārto pašam ar sevi.

Un tāpēc es varu izšķirties par šādu aprakstu tikai tāpēc, ka man ir pienākums ar objektīvu apraksta palīdzību parādīt pareizā gaismā manas dzīves saistību ar manis izkopto lietu, un tāpēc, ka draudzīgu domājošo cilvēku uzsvērtais pamudinājums, ņemot vērā šos spriedumus, šķiet pamatots.

Manu vecāku dzimtene ir Lejasaustrijā. Mans tēvs dzimis Gerasā, ļoti mazā Lejasaustrijas mežu ieskautā pilsētiņā, mana māte Hornā, pilsētā tajā pašā rajonā.

Mans tēvs bērniību un jaunību pavadīja ciešā saiknē ar premonstriešu klosteri Gerasā. Viņš vienmēr ar lielu mīlestību atskatījās uz šo savas dzīves posmu. Viņam patika stāstīt, kā kalpojās klosterī un kā viņu mācījuši mūki. Vēlāk viņš bija mednieks Hoyos grāfu dienestā. Šai ģimenei piederēja īpašums Hornā. Tur mans tēvs satika manu māti. Pēc tam viņš atstāja mednieka dienestu un pievienojās Austrijas Dienvidu dzelzceļam, sākot strādāt par telegrāfistu. Vispirms viņš tika nodarbināts nelielā dzelzceļa stacijā Štirijas dienvidos. Pēc tam viņu pārcēla uz Kraljevecu uz Ungārijas un Horvātijas robežas. Šajā laikā viņš apprecējās ar manu māti. Viņas pirmslaulības uzvārds ir Blie. Viņa nāk no senas Horneru ģimenes. Esmu dzimis Kraljevecā 1861. gada 27. februārī. – Tā notika, ka mana piedzimšanas vieta atrodas tālu no tā apgabala, no kura es nāku.

Gan mans tēvs, gan māte bija īsti skaisto Lejasaustrijas mežu uz ziemeļiem no Donavas bērni. Tā ir vieta, kur dzelzceļš ienāca stipri vēlu. Gerasu tas neskar vēl šodien. – Mani vecāki ļoti mīlēja dzimtenē piedzīvoto. Un, kad viņi par to runāja, instinktīvi varēja just, ka viņi dvēselē šo dzimteni nekad nav pametuši, lai gan liktenis viņiem bija lēmis lielāko dzīves daļu nodzīvot tālu no tās. Kad mans tēvs pēc darbos aizvadītas dzīves aizgāja pensijā, viņi uzreiz atkal pārcēlās uz turieni – uz Hornu.

Mans tēvs bija visnotaļ labsirdīgs cilvēks, taču ar temperamentu, kas, it īpaši jaunībā, varēja uzliesmot visai kaislīgi. Dienests uz dzelzceļa bija viņa pienākums; viņš nebija tam pieķēries ar mīlestību. Kad es vēl biju mazs zēns, viņam reizēm bija jāstrādā trīs dienas un trīs naktis pēc kārtas. Pēc tam viņš uz divdesmit četrām stundām bija brīvs. Tāpēc dzīve viņam nepiedāvāja neko krāsainu, tikai pelēcību. Viņam patika sekot līdzi politiskajai situācijai. Par to viņš izrādīja visdziļāko interesi. Mammai, tā kā nebijām nekādi bagātie, bija pilnībā jānododas mājas un sadzīves lietu kārtīšanai. Viņas dienas piepildīja rūpēšanās ar mīlestību par saviem bērniem un mazo saimniecību.

Kad man bija pusotrs gads, manu tēvu pārcēla uz Modlingu netālu no Vīnes. Mani vecāki tur palika pusgadu. Tad mans tēvs tika iecelts par mazas dienvidu dzelzceļa stacijas vadītāju Potšahā Lejasaustrijā, netālu no Štīrijas robežas. Es tur dzīvoju no sava otrā līdz astotajam dzīves gadam. Manu bērniņu apņēma brīnišķīga ainava. Pavērās skats uz kalniem, kas savieno Lejasaustriju ar Štīriju:

«Šnēbergs», Vesels, Raksalpe, Zemerings (der «Schneeberg», Wechsel, die Raxalpe, der Semmering – kalni). Šnēbergs (sniegotais kalns) tvēra saules starus ar savu akmeņaino virsotni, un tas, ko tie paziņoja, kad atspīdēja no kalna uz mazo staciju, bija pirmais rīta sveiciens skaistajās vasaras dienās. Wechsel pelēkā mugura veidoja tam nopietni pieskanīgu kontrastu. Zaļums, kas laipni smaidīja no visām pusēm šajā ainavā, lika kalniem it kā pacelties no sevis. Kalnu virsotņu majestātiskums pavērās tālumā, un dabas daiļums priecēja tiešajā tuvumā.

Taču mazajā stacijā visa interese bija koncentrēta uz dzelzceļa darbību. Tolaik vilcieni šajā rajonā kursēja tikai ar lielākiem starplaikiem; bet, kad tie ieradās, stacijā parasti no ciemata sapulcējās vairāki cilvēki, kuriem bija laiks, lai ienestu kaut kādu dažādību dzīvē, kas citādi šķita diezgan vienmuļa. Tur parādījās vietējās skolas skolotājs, mācītājs, muižas lietvedis, bieži vien arī pilsētas galva.

Manuprāt, manai dzīvei bija nozīmīgi, ka bērniņu pavadīju šādā vidē. Jo manas intereses tika ļoti ievilkas šīs esamības mehāniskajās lietās. Un es zinu, kā šīs intereses vienmēr atkal gribēja aptumšot to sirds daļu bērna dvēselē, kas dzīvoja piemīlīgajā un reizē grandiozajā dabā, kuras tālē vienmēr pazuda šie mehāniskie vilcieni.

Tajā visā iespēlējās iespaids no personības, kam piemita liela oriģinalitāte: Svētā Valentīna baznīcas mācītājs, no vietas, kuru kājām no Potšahas varēja sasniegt apmēram trīs ceturtdaļās stundas. Šis mācītājs ar prieku ieradās manu vecāku mājā. Viņš gandrīz katru dienu savās pastaigās ienāca pie mums un vienmēr palika ilgāku laiku. Viņš bija liberāla katoļu garīdznieka tips, tolerants, laipns. Robusts vīrietis, platiem pleciem. Viņam patika jokot, jocīgi runāt pārvērstā balsī, un viņam patika, ka cilvēki apkārt smējās. Un cilvēki turpināja smieties par viņa teikto vēl ilgi pēc viņa prombūtnes. Viņš bija praktiskas dabas cilvēks; un viņam patika arī sniegt labus praktiskus padomus. Viens no tiem ilgstoši darbojās manā ģimenē. Dzelzceļa sliedes Potšahā bija apstādītas abās pusēs ar akācijām (Robinien). Mēs reiz gājām pa šauru gājēju celiņu, kas veda gar šo koku rindu. Tad viņš teica: «Ak, kādi te skaisti akāciju ziedi.» Un pēc brīža viņš uzlēca uz viena no kokiem un saplūca lielu daudzumu šo ziedu. Tad viņš izklāja savu ļoti lielo sarkano kabalakatiņu – viņš mēdza kaislīgi šņaukāties – uzmanīgi iesaiņoja guvumu un uzmanīgi paņēma sainīti sev rokās. Tad viņš teica: «Jums ir paveicies, ka jums ir tik daudz akāciju.» Mans tēvs bija pārsteigts un atteica:

«Jā, kāds jums no tām labums?» «Ko-o-o,» sacīja mācītājs, «vai tad jūs nezināt, ka jūs varat žāvēt akācijas ziedus tāpat kā plūškoka un ka tie garšo daudz labāk, jo tiem ir daudz smalkāks aromāts.» Un no tā brīža, kad vien bija iespēja, uz mūsu ģimenes galda nereti ik pa laikam bija «žāvēti akāciju ziedi».

Maniem vecākiem Potšahā vēl piedzima meita un dēls. Ģimenes turpmāka palielināšanās nenotika.

Man bija dīvaina savdabība, kad es biju pavisam mazs zēns. Kopš tā laika kad iemācījies ēst patstāvīgi, mani bija ļoti jāuzmana. Jo man bija izveidojies viedoklis, ka zupas šķīvis vai kafijas krūze ir paredzēta tikai vienreizējai lietošanai. Un tāpēc vienmēr, kad to

nepamanīja, es pēc ēšanas nometu šķīvi vai krūzi zem galda, sadauzot tos gabalos. Kad piesteidzās klāt mamma, es viņu sveicu ar izsaucienu: «Mammu, es jau pabeidzu ēst!»

Manā gadījumā tā nevarēja būt postīšanas kāre. Jo es rūpīgi izturējos pret savām rotaļlietām un ilgu laiku saglabāju tās labā stāvoklī. No šīm rotaļlietām mani īpaši sajūsmināja tās, kuras, manuprāt, vēl šodien ir īpaši labas. Tās bija bilžu grāmatas ar kustīgām figūrām, kuras apakšā varēja pavilkt aiz aukliņām. Caur šiem tēliem varēja izsekot nelieliem stāstiem, kuriem, velkot aiz aukliņām, varēja pats piešķirt daļu no dzīves. Es bieži stundām sēdēju kopā ar māsu pie šīm bilžu grāmatām. Es arī no tām, it kā pats no sevis, iemācījos lasīšanas pirmsākumus.

Mans tēvs parūpējās, lai es jau agrā bērnībā iemācītos lasīt un rakstīt. Kad sasniedzu skolas vecumu, mani nosūtīja uz ciema skolu. Skolotājs bija vecs kungs, kuram skolas uzturēšana šķita grūts darbs. Bet arī viņa mācīšana man bija nogurdinoša nodarbe. Es nedomāju, ka vispār varēšu no viņa kaut ko mācīties. Jo viņš bieži ieradās pie mums mājās ar sievu un dēlu. Un šis mazais dēls pēc manas tā laika izpratnes bija īsts palaidnis. Toreiz man iesāvēs galvā: no tāda, kam dēls ir tāds palaidnis, neko nevar iemācīties. Bet tad notika kaut kas «ļoti šausmīgs». Reiz šis resgalis, kurš arī mācījās skolā, izklaidējās, iemērcot koka skaidu visās skolas tintnīcās un veidojot ap tām tintes traipu apļus. Viņa tēvs to pamanīja. Lielākā daļa skolēnu jau bija prom. Es, skolotāja dēls un pāris puikas vēl bijām tur aizkavējušies. Skolotājs ārkārtīgi satraucās un šausmīgi lamājās. Biju pārliecināts, ka viņš pat «rēktu», ja nebūtu visu laiku aizsmacis. Neskatoties uz viņa niknumu, mūsu uzvedība viņu apgaismoja, kurš ir vainīgais. Taču lietas izvērtās savādāk. Skolotāja dzīvoklis bija blakus klasei. «Skolotājas kundze», izdzirdējusi satraukumu, ienesās iekšā, viņai bija mežonīgas acis, un viņa vicināja rokas. Viņai bija pilnīgi skaidrs, ka viņas mazais dēliņš nevarēja būt nodarījis šo lietu. Viņa vainoja mani. Es aizbēgu prom. Mans tēvs ļoti sadusmojās, kad es visu šo lietu izstāstīju mājās. Un, kad skolotāji atkal atnāca pie mums, viņš ar vislielāko skaidrību pārtrauca draudzību un paziņoja: «Manam zēnam vairs nav atļauts spert ne soli jūsu skolā.» Un tagad mans tēvs pats pārņēma manu mācīšanu. Un tā es stundām ilgi sēdēju viņam blakus viņa kabinetā un man bija jāraksta un jālasa, kamēr viņš tikmēr veica savas oficiālās lietas.

Pat ar viņu es nevarēju patiesi ieinteresēties par to, kas man būtu bijis jāapgūst mācību stundu laikā. Bet mani interesēja tas, ko rakstīja tēvs. Es gribēju atdarināt to, ko viņš darīja. To darot, es daudz iemācījos. Ar to, ko viņš man bija sagatavojis, kas būtu nepieciešams manai izglītībai, es nevarēju izveidot nekādas īstas attiecības. Toties es bērnišķīgā veidā ieaugu visā, kas bija praktiskas dzīves aktivitātes. Manu uzmanību piesaistīja tas, kā notiek dzelzceļa dienests, kas viss ar to saistīts. Tomēr dabas likumības mani piesaistīja jo īpaši tieši savās mazajās izpausmēs. Kad es rakstīju, es to darīju, jo tas bija jādara; es pat izdarīju to pēc iespējas ātrāk, lai drīz lapa būtu aizpildīta. Jo tad es rakstīto varēju apkaisīt ar smiltīm, kuras izmantoja mans tēvs. Un tieši tajā mani aizrāva tas, cik ātri izžuva tinte ar smiltīm un kā izveidojās materiālu maisījums. Es vienmēr pamēģināju pataustīt burtus ar pirkstiem – kuri jau ir izžuvuši, kuri vēl nav? Mana ziņkāre bija ļoti liela, un tāpēc es parasti pieķēros burtiem pārāk agri. Rezultātā mani rakstu darbi ieguva formu, kas manam tēvam nemaz nepatika. Bet viņš bija labsirdīgs un sodīja mani tikai bieži nosaucot par nelabojamu «kleksētāju». – Bet tā nebija vienīgā lieta, kas man attīstījās no rakstīšanas. Mani daudz vairāk interesēja spalvu forma, nekā manu burtu formas. Ja es paņēmu tēva papīra nazi, es varēju to iespraust spalvas spraugā un tādējādi veikt spalvas materiāla elastības fizikālus pētījumus. Pēc tam gan es saliecu spalvas pusītes atkal kopā; bet tā rezultātā ļoti cieta manu rakstu skaistums.

Tas arī bija laiks, kad es ar savu izpratni par dabas norišu izzināšanu tiku nostādīts «izziņas robežu» priekšā, mēģinot izprast kādu kopsakarību. Apmēram trīs minūšu gājiena attālumā no manu vecāku mājām bija dzirnavas. Dzirnānieki bija mana brāļa un māsu krustvecāki. Mūs labprāt uzņēma dzirnavās. Es bieži un labprāt tur pazudu. Jo es ar sajūsmu «studēju» dzirnavu darbību. Tur es ielauzos «dabas noslēpumos». Bet vēl tuvāk mājām atradās vērptuves fabrika. Izejmateriāli tai pienāca no dzelzceļa stacijas; gatavie izstrādājumi aizgāja pa dzelzceļu. Es sekoju visam, kas pazuda fabrikā un kas atkal iznāca no tās ārā. Iemest skatu «tur iekšā» bija stingri aizliegts. Es nekad līdz tam nenonācu. Tur bija «izziņas robeža». Es tik labprāt būtu pārkāpis šo robežu. Jo gandrīz katru dienu fabrikas direktors savās uzņēmuma darīšanās ieradās pie mana tēva. Un šis direktors man kā zēnam bija tā problēma, kas brīnumainā kārtā noslēpa no manis fabrikas «iekšienes» noslēpumu. Viņa apģērbu daudzās vietās klāja balti plankumi; viņa acis no skatīšanās mašīnu darbībā bija zināmā mērā ieguvušas tādu kā nekustīgumu. Viņš runāja skarbi, it kā tādā mehanizētā valodā. «Kā šis vīrs ir saistīts ar to, kas slēpjas aiz fabrikas mūriem?» Šī neatrisināmā problēma nodarbināja manu dvēseli. Bet es nevienam nejautāju par šo noslēpumu. Jo tas bija mans zēna viedoklis, ka tas neko nelīdz jautāt par kādu lietu, ja to nevar apskatīt. Tā nu es dzīvoju starp draudzīgajām dzirnavām un nedraudzīgo vērptuves fabriku.

Reiz dzelzceļa stacijā notika kaut kas ļoti «satricinošs». Garām traucās kravas vilciens. Mans tēvs uz to skatījās. Pēdējais vagonis bija liesmās. Vilciena apkalpe neko nebija pamanījusi. Vilciens degot tuvojās mūsu stacijai. Viss, kas tur notika, uz mani atstāja dziļu iespaidu. Vagonā ugunsgrēku bija izraisījusi kāda viegli uzliesmojoša viela. Mani vēl ilgu laiku uztrauca jautājums, kā kaut kas tamlīdzīgs var notikt. Tas, ko es noklausijos no apkārtējiem, mani neapmierināja. Es biju pilns ar jautājumiem; un man nācās tos nesāt sev līdzī bez atbildēm. Tā man palika astoņi gadi. –

Mana astotā dzīves gada laikā mana ģimene pārcēlās uz Noidorflu, nelielu ciematu Ungārijā. Tas atradās tieši uz robežas ar Lejasaustriju. Robežu veidoja Laitas (*Laytha*) upe. Dzelzceļa stacija, par kuru tagad bija jārūpējas manam tēvam, atradās vienā ciemata galā. Līdz robežuvei varēja aizstaigāt pusstundā. Vēl pēc pusstundas varēja nonākt Vīnes-Neištātē (*50 km no Vīnes – tulk.*).

Alpu kalni, kurus es redzēju ļoti tuvu Potšahā, tagad bija vēl redzami tikai tālumā. Bet tie bija fonā kā atmiņas, kad skatījās uz mazākajiem kalniem, kurus īsā laikā varēja sasniegt no manas ģimenes jaunās dzīvesvietas. Mēreni pacēlumi ar skaistiem mežiem ierobežoja skatu uz vienu pusi; uz otru pusi skats varēja kļīst uz lauku un mežu klātajiem Ungārijas līdzenumiem. No kalniem man īpaši patika tas, kurā varēja uzkāpt trīs ceturtdaļās stundas. Tas savā virsotnē nesa kapelu, kurā bija Sv. Rozālijas tēls, statuļa. Šī kapela bija beigu punkts pastaigai, kurā bieži devos kopā ar saviem vecākiem un brāli un māsu un vēlāk arī vienatnē. Šādas pastaigas bija īpaši patīkamas, jo attiecīgajā sezonā varēja atgriezties ar daudzām dabas veltēm. Mežos varēja atrast kazenes, avenes, zemenes. Bieži vien varēja gūt dziļu apmierinājumu no pusotras stundas kopā sanākšanas sagādāt jauku piedevu ģimenes vakariņām, kuras citādi sastāvēja tikai no sviestmaizes vai maizes gabala un siera.

Klīšana šajos mežos, kas bija kopienas īpašums, nesa arī citus priekus. Ciema ļaudis no turienes nesa savus malkas krājumus. Nabadzīgākie tos savāca personīgi, turīgākie lika par to rūpēties kalpiem. Ar viņiem visiem varēja iepazīties, ar šiem pārsvarā sirsnīgajiem cilvēkiem. Jo viņiem vienmēr bija laiks papļāpāt, kad viņiem pretī nāca «Steiner-

Rūdolf». «Na, tu grib vēl bišķ pastaigāt kopā, Šteiner-Rūdolf,» tā tas sākās, un tad mēs runājām par visādām lietām. Cilvēki nepievērsa uzmanību tam, ka viņiem priekšā ir bērns. Jo viņi savā būtībā arī vēl bija bērni savā dvēselē, pat ja viņiem jau bija sešdesmit gadu. Un tā no šiem stāstiem es patiesībā zināju gandrīz visu, kas notika šī ciemata mājās.

Pusstundas gājiena attālumā no Neudörfl ir Zauerbrunna ar dzelzi un ogļskābi saturoša ūdens avotu. Ceļš uz turieni iet gar dzelzceļa līniju un daļēji cauri skaistiem mežiem. Kad bija skolas brīvlaiks, es katru dienu devos uz turieni ļoti agri no rīta, apkrauts ar "blutceri". Tas ir trauks ūdenim no māla (*māla krūze-tulk.*). Manējā ietilpa trīs līdz četri litri. To drīkstēja piepildīt avotā bez maksas. Pusdienu laikā tad ģimene varēja baudīt gardo dzirkstošo ūdeni.

Virzienā uz Vīnes-Neištati un tālāk uz Štīriju kalni nolaižas līdzenumā. Caur to vijas Laitas upe. Kalnu nogāzē atradās redemptoristu klosteris. Es bieži satiku mūkus savās pastaigās. Es joprojām atceros, cik ļoti es būtu gribējis, lai viņi mani uzrunātu. Viņi nekad to nedarīja. Un tā man vienmēr palika neskaidrs, bet svinīgs iespaids par satikšanos, kas virmoja manī vēl ilgu laiku. Tieši deviņu gadu vecumā manī iesakņojās doma: saistībā ar šo mūku uzdevumiem ir jābūt kādām svarīgām lietām, kas man jāiepazīst. Atkal bija tā, ka es biju pilns ar jautājumiem, kas man bija jānes sev līdz neatbildēti. Jā, šie jautājumi par visdažādākajām lietām padarīja mani kā zēnu diezgan vientuļu.

Alpu pakājē bija redzamas abas Pitenas un Frosdorfas pilis. Pēdējā tajā laikā dzīvoja grāfs Čambords, kurš septiņdesmito gadu sākumā kā Henrijs V vēlējās kļūt par Francijas karali. Tas bija spēcīgs iespaids, ko es guvu no tā savas dzīves posma, kas bija saistīts ar Frosdorfas pili. Grāfs un viņa svīta bieži devās ceļā no Noidorflas dzelzceļa stacijas. Manu uzmanību piesaistīja viss šajos cilvēkos. Īpaši dziļu iespaidu atstāja kāds vīrs no grāfa svītas. Viņam bija tikai viena auss. Otra bija gludi nocirsta. Viņš bija sapinis matus virs tās. No šī skata es pirmo reizi uzzināju, kas ir duelis. Jo vīrietis tādā bija zaudējis vienu ausi.

Saistībā ar Frosdorfu man atklājās arī gabaliņš sabiedriskās dzīves. Skolotāja palīgs no Noidorflas, kura privātajā istabīņā man bieži bija ļauts vērot viņa darbu, sagatavoja grāfam Čambordam neskaitāmus palīdzības lūgumus ciema un apkārtnes nabadzīgākajiem iedzīvotājiem. Katram šādam lūgumam kā atbalsts tika atsūtīts viens guldenis, no kura skolotājs vienmēr drīkstēja paturēt sešus kreicerus par savām pūlēm. Šie ienākumi viņam bija nepieciešami. Jo amats viņam ienesa piecdesmit astoņus guldenus gadā. Papildus viņš dabūja rīta kafiju un pusdienas pie «skolmeistara». Turklāt viņš kādiem desmit bērniem, arī man pasniedza «papildstundas». Par to viņam maksāja vienu guldeni mēnesī.

Esmu par daudz ko pateicīgs šim palīgskolotājam. Ne tas, ka es daudz būtu ieguvis no viņa skolas mācībām. Ar tām man negāja daudz savādāk kā Potšahā. Tūlīt pēc pārcelšanās uz Noidorflu mani nosūtīja uz turienes skolu. Tā sastāvēja no vienas klases telpas, kurā vienlaikus mācījās piecas klases, zēni un meitenes. Kamēr puikām, kas sēdēja manā solu rindā, bija jānoraksta stāsts par karali Arpadu, mazie stāvēja pie tāfeles, uz kuras ar kritu viņiem bija uzrakstīts i un u. Nebija iespējams darīt pilnīgi neko citu, kā vien ļauties savām domām un ar rokām gandrīz mehāniski veikt norakstīšanu. Skolotāja palīgam gandrīz vienam pašam bija jā rūpējas par visām mācībām. «Skolmeistars» skolā parādījās ārkārtīgi reti. Viņš bija arī ciema notārs; un tika teikts, ka viņam birojā ir tik daudz darāmā, ka viņš nekad nevarēja tikt uz skolu.

Tomēr, neskatoties uz to, es salīdzinoši agri iemācījos labi lasīt. Tas ļāva skolotāja palīgam iejaukties manā dzīvē ar kaut ko, kas man ir kļuvis par virzienu norādošu. Drīz pēc iestāšanās Noidorflas skolā es viņa istabā atklāju ģeometrijas grāmatu. Man bija tik labas attiecības ar šo skolotāju, ka es drīkstēju kādu laiku šo grāmatu izmantot. Es ķēros pie tās ar lielu entuziasmu. Nedēļām manu dvēseli pildīja kongruence, trīsstūru, kvadrātu un daudzstūru līdzība; es laužīju savu domāšanu ar jautājumu, kur patiesībā krustojas paralēlās taisnes; Pitagora teorēma mani vienkārši apbūra.

Tas man sniedza vislielāko gandarījumu, ka var dzīvot garīgi tīri iekšēji apcerētu formu veidošanā bez iespaidiem no ārējām maņām. Tajā es radu mierinājumu neatbildēto jautājumu gūzmas radītajam noskaņojumam. Spēja kaut ko aptvert tīri garīgi man nesa iekšēju laimi. Es zinu, ka ģeometrija ir tā, kur es pirmo reizi iepazinu laimi.

Savās attiecībās ar ģeometriju man jāsaskata pirmie iedīgli maniem uzskatiem, kas manī tad pamazām attīstījās. Tie manī vairāk vai mazāk neapzināti dzīvoja jau bērnībā un ieguva noteiktu, pilnībā apzinātu formu ap divdesmit gadu vecumā.

Es sacīju sev: priekšmeti un norises, ko uztver maņas, ir telpā. Bet, tāpat kā pastāv šī telpa ārpus cilvēka, tā iekšienē pastāv sava veida dvēseliska telpa, kas ir garīgu būtību un norišu arēna. Savās domās es neredzēju neko līdzīgu bildēm, tēliem, ko cilvēki veido no lietām, bet gan garīgās pasaules atklāsmes šajā dvēseliskajā arēnā. Man šķita, ka ģeometrija ir zināšanas, kuras, šķiet, ir radījis pats cilvēks, bet kurām tomēr ir no viņa pilnīgi neatkarīga nozīme. Protams, bērnībā es sev skaidri neteicu, bet jutu, ka, tāpat kā ģeometriju, sevī ir jānes arī garīgās pasaules zināšanas.

Jo garīgās pasaules realitāte man bija tikpat droša kā fiziskā pasaule. Bet man vajadzēja kaut kādu pamatojumu šim pieņēmumam. Es gribēju varēt sev pateikt, ka garīgās pasaules pieredze ir ilūzija tikpat maz kā maņu pasaules uztveres. Par ģeometriju es sev teicu: šeit var uzzināt kaut ko tādu, ko piedzīvo tikai dvēsele pati caur savu spēku; šajā sajūtā es atradu pamatojumu runāt par garīgo pasauli, ko es piedzīvoju, tāpat kā par juteklisko. Un tā es par to runāju. Man bija divi priekšstati, kas bija nenoteikti, bet kuriem bija liela nozīme manā garīgajā dzīvē pat pirms astoņu gadu vecuma. Es nošķīru lietas un būtnes, «kuras redz» un tādas, kuras «neredz».

Es izstāstu šīs lietas, kā tās patiesībā bija, tomēr ļaudis, kuri meklē iemeslus pasludināt antropozofiju par safantazētu izdomājumu, varbūt no tā secinās, ka es jau kā bērns biju ar noslieci uz fantazēšanu; tad nav arī nekāds brīnums, ka vēlāk manī varēja izveidoties safantazēts pasaules uzskats.

Bet tieši tādēļ, ka es zinu, cik maz es vēlāk sekoju savām personiskajām nosliecēm garīgās pasaules attēlojumā, bet gan tikai lietas iekšējai nepieciešamībai, es varu pats pilnīgi objektīvi atskatīties uz to bērnišķīgi neveiklo veidu, kā es caur ģeometriju attaisnoju to, ka man tomēr bija jārunā par pasauli, «kura ir neredzama».

Tikai man ir jāpasaka arī to: es ļoti labprāt dzīvoju šajā pasaulē. Jo maņu pasaule man sev apkārt būtu jāsaņemt kā garīga tumsība, ja tā nesaņemtu gaismu no tās puses.

Noidorflas palīgskolotājs ar savu ģeometrijas grāmatu man sagādāja to garīgās pasaules attaisnojumu, kas man tolaik bija vajadzīgs.

Esmu viņam esmu pateicīgs arī par daudz ko citu. Viņš man atnesa māksliniecisko elementu. Viņš spēlēja vijoli un klavieres. Un viņš daudz zīmēja. Abas šīs nodarbes mani ļoti pievilka pie viņa. Es biju pie viņa, cik vien varēju. Īpaši viņam patika zīmēt; un viņš

ļāva man jau deviņu gadu vecumā zīmēt ar ogli. Man viņa vadībā šādā veidā bija jākopē gleznas. Piemēram, es ilgu laiku veltīju grāfa *Széchenyi* portreta pārzīmēšanai.

Reti Noidorflā, bet bieži vien kaimiņpilsētā Zauerbrunnā varēju dzirdēt dziļi iespaidojošo ungāru čigānu mūziku.

Tas viss iespēlējās bērībā, kas tika pavadīta tiešā baznīcas un kapsētas tuvumā. Noidorflas dzelzceļa stacija atrodas dažu soļu attālumā no baznīcas, un starp tām abām atrodas kapsēta.

Ja gāja garām kapsētai un tad vēl nelielu gabaliņu tālāk, tad nonāca īstajā ciematā. Tas sastāvēja no divām māju rindām. Viena sākās ar skolu, otra ar mācītājmuižu. Starp abām māju rindām plūda strautiņš, un tā krastos auga stalti riekstkoki. No attiecībām ar šiem riekstkokiem veidojās skolas bērnu reitings. Kad rieksti sāka nogatavoties, zēni un meitenes meta kokos ar akmeņiem un tādā veidā veidojas savus riekstu krājumus ziemai. Rudenī neviens nerunāja neparko citu, kā par riekstu guvuma apmēru. Kurš bija savācis visvairāk, tas bija visieredzētākais. Un tad reitings pamazām un pakāpeniski gāja uz leju – līdz manīm, kurš bija pēdējais, kuram kā «svešiniekam ciemā» nebija nekādu tiesību piedalīties šajā reitingā.

Pie mācītājmājas taisnā leņķī pret ciema galveno māju rindu, kurā dzīvoja «lielie zemnieki», atradās aptuveni divdesmit māju rinda, kas piederēja «vidējiem» ciema iedzīvotājiem. Blakus dārziem, kas piederēja stacijai, atradās vēl viena salmu māju grupa, kas piederēja «mazmājnikiem». Tās veidoja manas ģimenes tiešo apkārtni. Ceļi no ciema veda uz laukiem un vīna dārziem, kas piederēja ciema iedzīvotājiem. Katru gadu es devos pie mazo māju ļaudīm palīdzēt novākt vīnogu ražu un vienreiz arī uz ciema kāzām.

Bez palīgskolotāja no skolas vadībā iesaistītajām personībām man ļoti patika arī mācītājs. Viņš regulāri nāca divas reizes nedēļā, lai pasniegtu reliģijas mācību un bieži arī, lai inspicētu skolu. Šī cilvēka tēls ir dziļi iegravēts manā dvēselē; un tas vienmēr atkal ir uzpeldējis manās atmiņās visas dzīves garumā. Starp cilvēkiem, kurus es iepazīnu, kad man bija desmit vai vienpadsmit gadi, viņš bija vissvarīgākais. Viņš bija enerģisks Ungārijas patriots. Viņš izrādīja dzīvu interesi par Ungārijas reģiona maģiarizāciju, kas tobrīd norisinājās. Ņemot to vērā, viņš rakstīja esejas ungāru valodā, ko es iepazīnu tā, ka palīgskolotājam tās bija kārtīgi jāpārraksta tīrrakstā, un viņš vienmēr runāja ar mani par to saturu, neskatoties uz manu jaunību. Mācītājs bija arī aktīvs draudzes darbonis. Tas man kļuva ļoti skaidrs caur vienu viņa sprediķi.

Proti, Noidorflā bija arī masonu loža. Ciema iedzīvotāji to apvija ar noslēpumiem un apauda ar visdīvainākajām leģendām. Vadošā loma šajā masonu (brīvmūrnieku) ložā bija ciema galā esošās dedzināmo preču fabrikas direktoram. Bez viņa no cieši iesaistītajām personībām bija vēl zināms tikai citas fabrikas direktors un apģērbu tirgotājs. Citādi ložas nozīmi manīja tikai no tā, ka ik pa laikam «no tālienes» ieradās svešinieki, kuri ciema ļaudīm šķita ārkārtīgi baisi. Apģērbu tirgotājs bija dīvaina personība. Viņš vienmēr staigāja nolaistu galvu, it kā iegrimis domās. Viņu sauca par «simulantu» un viņa īpatnējā tēla dēļ nebija ne iespējas, ne nepieciešamības viņam pietuvoties. Brīvmūrnieku loža pulcējās viņa mājā.

Es nevarēju iegūt nekādas attiecības ar šo ložu. Jo pēc visa tā, kā šajā ziņā uzvedās apkārtējie ļaudis, man arī tajā bija jāatsakās no jautājumu uzdošanas; un vēl mani atbaidīja ugunošanas preču fabrikas īpašnieka pilnīgi banālās runas par baznīcu.

Kādu svētdienu mācītājs savā enerģiskajā manierē teica sprediķi, skaidrojot patiesas morāles nozīmi cilvēka dzīvē, bet pēc tam runājot par patiesības ienaidniekiem tēlos, kas bija aizgūti no ložas. Tad viņš ļāva savai runai kulminēties ar teikumu: «Dārgie kristieši, ievērojiet, kurš ir patiesības ienaidnieks, piemēram, brīvmūrnieks un ebrejs.» Tādējādi ciemata iedzīvotājiem tika autoritatīvi raksturoti fabrikas īpašnieks un apģērbu tirgotājs. Enerģija, ar kādu tas tika teikts, man patika īpaši.

Šim mācītājam caur kādu spēcīgu iespaidu es arī esmu īpaši pateicīgs par savu vēlāko garīgo orientāciju. Reiz viņš ieradās skolā, mazajā skolotāja istabiņā sapulcināja «nobriedušākos» skolēnus, starp kuriem viņš ieskaitīja arī mani, atlocīja paša veidotu zīmējumu un ar to mums izskaidroja Kopernika pasaules sistēmu. Viņš ļoti uzskatāmi stāstīja par Zemes kustību apkārt Saulei, par ass griešanos, Zemes ass slīpo stāvokli un par vasaru un ziemu, kā arī par Zemes klimata zonām. Es biju pilnībā aizrauts ar šo lietu, dienām ilgi to pārzīmēju, pēc tam vēl saņēmu no mācītāja vēl īpašus paskaidrojumus par Saules un Mēness aptumsumiem un kā toreiz, tā arī vēlāk ar visu savu zinātkāri pievērsos šai tēmai.

Man tolaik bija kādi desmit gadi, un es vēl nepratu ortogrāfiski un gramatiski pareizi rakstīt.

Baznīcas un vietējās kapsētas tuvums manā bērnībā bija ļoti svarīgs. Viss, kas notika ciema skolā, attīstījās saistībā ar to. To izraisīja ne tikai tajā laikā tajā laikā valdošie sociālie un valstiskie apstākļi, bet galvenokārt tas, ka mācītājs bija nozīmīga personība. Skolotāja palīgs vienlaikus bija arī baznīcas ērgelnieks, tērpu un citu baznīcas piederumu glabātājs; viņš veica visus mācītāja palīga pakalpojumus kulta nodrošināšanā. Mums, skolniekiem, bija jākalpo par altārzēniem un koristiem misēs, mirušo piemiņas pasākumos un bērēs. Latīņu valodas un kulta svinīgums bija elements, kurā mana puikas dvēsele priecājās dzīvot. Tā kā līdz desmit gadu vecumam intensīvi piedalījās šajos dievkalpojumos, bieži atrados mācītāja, kuru tik ļoti vērtēju, tuvumā.

Savā vecāku mājā man nebija nekādas ierosmes šādām manām attiecībām ar baznīcu. Mans tēvs tajā nepiedalījās. Toreiz viņš bija «brīvais gars». Viņš nekad negāja uz baznīcu, kurai es biju tik ļoti pieķēries; lai gan puikas un pusaudža gadus arī viņš bija bijis tādi pakļauts un kalpojās tajā. Tas viņam atkal mainījās tikai tad, kad viņš, būdams vecs vīrs, aizgāja pensijā un pārcēlās atpakaļ uz Hornu, savu dzimto reģionu. Tad viņš atkal kļuva par «dievbijīgu cilvēku». Bet līdz tam es jau sen biju zaudējis jebkādu saikni ar savu vecāku māju.

Manā dvēselē jau no Noidorflera bērnības ir stipri iespaidies prātā, kā kulta skatījums saistībā ar muzikālo upurēšanas ceremoniju spēcīgi suģestējošā veidā liek pacelties gara priekšā eksistences mīklām. Mācītāja sniegtās Bībeles un katehisma nodarbības manā dvēseles pasaulē bija daudz mazāk iedarbīgas nekā tas, ko viņš darīja kā kulta veicējs starpniecībā starp fizisko un pārjuteklisko pasauli. No paša sākuma tas viss man nebija tikai forma, bet gan dziļš pārdzīvojums. Tas bija vēl jo vairāk tāpēc, ka vecāku mājā es ar to biju svešinieks. Mana daba nepameta to dzīvi, ko biju uzņēmis ar kultu, pat tajā, ko es piedzīvoju savā mājas vidē. Es dzīvoju bez līdzdalības šajā vidē. Es to redzēju; bet es domāju, pārdomāju un patiesībā pastāvīgi sajutos kopā ar citu pasauli. Taču noteikti varu teikt, ka nebiju nekāds sapņotājs, bet pašsaprotami piedalījās visās praktiskajās dzīves aktivitātēs.

Pilnīgu pretstatu šai manai pasaulei veidoja arī mana tēva politizēšanās. Viņu rotācijas kārtībā stacijā nomainīja cits ierēdnis. Viņš dzīvoja citā dzelzceļa stacijā, kuru viņš arī

aprūpēja. Viņš ieradās Noidorflā tikai ik pēc divām vai trim dienām. Vakara stundās, kad nebija jāstrādā, viņš un mans tēvs nodarbojās ar politiku. Tas notika pie galda, kas stāvēja zem divām varenām, brīnišķīgām liepām netālu no stacijas. Tur bija sapulcējušies visa ģimene un svešais ierēdnis. Māte adīja vai tamborēja; mans brālis un māsa daudzījās; es bieži sēdēju pie galda un klausījos abu vīriešu nemitīgajā politizēšanā. Bet mana daļa nekad nebija saistīta ar viņu runātā saturu, bet gan ar formu, kādu pieņēma saruna. Viņi nekad nepiekrita viens otram; ja viens teica «jā», otrs atbildēja «nē». Tomēr tas viss vienmēr izpaudās dedzīguma, pat kaislības zīmē, bet arī ļoti labdabīgi, kas bija mana tēva būtiska rakstura iezīme.

Mazajā lokā, kas tur bieži pulcējās un kuram nereti pievienojas arī šīs vietas «ievērojamie», ik pa laikam parādījās kāds ārsts no Vīnes-Noištates. Viņš ārstēja daudzus slimniekus, jo ciematā tobrīd nebija cita ārsta. Viņš veica ceļu no Vīnes-Noištates uz Noidorflu kājām un pēc tam, kad bija apmeklējis slimnieku, ieradās stacijā, lai sagaidītu vilcienu, ar kuru viņš atgriezās. Šo vīrieti manā vecāku mājā un lielākā daļa cilvēku, kas viņu pazina, uzskatīja par dīvaini. Viņam nepatika runāt par savu ārsta profesiju, bet vēl jo vairāk viņam patika runāt par vācu literatūru. Pirmo reizi dzirdēju viņu runājam par Lesingu, Gēti un Šilleru. Manā vecāku mājā par to nekad netika runāts. Par to nekas nebija zināms. Arī ciemata skolā nekas no tā nenotika. Tur viss bija vērsts uz Ungārijas vēsturi. Mācītāji un palīgskolotāji neinteresējās par vācu literatūras dižgariem. Un tā sagādījās, ka līdz ar Vīnes-Noištates ārstu manā redzeslokā ienāca pilnīgi jauna pasaule. Viņam patika nodarboties ar mani, viņš bieži vien pēc tam, kad bija īsu brīdi atpūties zem liepām, paņēma mani malā, staigāja ar mani pa stacijas laukumu un ne kā lektors, bet ar entuziasmu runāja par vācu literatūru. Viņam patika attīstīt visdažādākās idejas par to, kas ir skaists un kas ir neglīts.

Arī šis ir manā atmiņā palicis tēls, kas visas dzīves garumā ir svinējis svētku mirkļus manās atmiņās: garais, slaidais ārsts ar savu stalto gaitu, no vienas puses vienmēr ar lietussargu labajā rokā, ko viņš turēja tā, lai tas šūpotos no vienas puses uz otru, un es, desmit gadus vecs zēns, no otras puses, pilnībā nodevies vīrieša teiktajam.

Papildus tam visam mani ļoti nodarbināja dzelzceļa iekārtas. Stacijas telegrāfā es pirmo reizi uzskatāmi iepazīnu elektrības likumus. Arī telegrafēt es iemācījos, būdams vēl zēns.

Valodas ziņā esmu pilnībā izaudzis no tā vācu valodas dialekta, kurā runā Lejasaustrijas austrumos. Tas būtībā bija tas, kas tajā laikā joprojām bija izplatīts arī Ungārijas reģionos, kas robežojās ar Lejasaustriju. Manas attiecības ar lasīšanu ļoti atšķīrās no attiecībām ar rakstīšanu. Es bērniībā lasot skrēju pāri vārdiem; mana dvēsele dzīvoja tieši uzskatāmajā, jēdzienos un idejās, tāpēc lasīšana man nepalīdzēja attīstīt ortogrāfiski un gramatiski pareizas rakstīšanas izjūtu. Turpretī rakstot man radās vēlme tvert skaņas tieši vārdu tēlus tā, kā es parasti dzirdēju dialekta vārdus. Tas man tikai ar vislielākajām grūtībām deva piekļuvi pareizas rakstu valodas apguvei; kamēr lasīšana man jau no paša sākuma padevās pavisam viegli.

Šādu apstākļu ietekmē es uzaugu līdz vecumam, kad manam tēvam bija jāizlemj, vai viņš sūta mani uz ģimnāziju vai Vīnes-Noištates reālskolu. Kopš tā laika es sarunās bez politikas daudz dzirdēju arī par savu turpmāko dzīvi. Tad manam tēvam tika doti tādi vai citādi padomi; bet es jau toreiz zināju: viņam patīk dzirdēt, ko saka citi; bet viņš rīkojas saskaņā ar savu stingri sajusto gribu.

II NODAĻA

Mana tēva nodoms nodrošināt man pareizo apmācību «dabūt darbu» dzelzceļā bija izšķirošais faktors, pieņemot lēmumu, vai mani sūtīt uz ģimnāziju vai reālskolu. Beigās viņa idejas apvienojās priekšstatā, ka man jāklūst par dzelzceļa inženieri. Tas noveda pie izvēles par labu reālskolai.

Tomēr vispirms bija jāizlemj, vai es tiešām biju gatavs kādam no šiem skolas veidiem, pārejot no ciema skolas Noidorflā uz kādu no skolām netālajā Vīnes-Noištātē. Vispirms mani aizveda uz iestājeksāmenu valsts skolā.

Notikumi, kas tagad tika aizsākti manas dzīves nākotnei, notika bez manas dziļākas intereses. Tajā vecumā man bija vienalga, kāda veida «darba vietu» es dabūšu, kā arī vienalga, vai tā ir valsts skola, reālskola vai ģimnāzija. Caur to, ko novēroju sev apkārt, ko biju iztēlojis sevī, manā dvēselē bija radušies neskaidri, bet degoši jautājumi par dzīvi un pasauli, un es gribēju kaut ko mācīties, lai varētu uz tiem atbildēt. Man nebija īpaši svarīgi, kāda veida skolā tas varētu notikt.

Uzņemšanas pārbaudījumu valsts skolā es izturēju ļoti labi. Bija atnesti līdzīgi visi tie zīmējumi, ko es biju uzzīmējis pie palīgskolotāja; un tie atstāja uz skolotājiem, kuri mani pārbaudīja, tik spēcīgu iespaidu, ka zināmā mērā netika ņemtas vērā nepietiekamās citas zināšanas. Es saņēmu «spīdošu» novērtējumu. Mani vecāki, skolotāja palīgs, mācītājs un daudzi no Noidorflas ievērojamākiem pilsoņiem bija ļoti priecīgi. Cilvēki priecājās par maniem panākumiem, jo daudziem tas bija pierādījums tam, ka «Noidorflas skola var gan kaut ko paveikt».

Manam tēvam tas viss radīja domu, ka tagad, kad esmu tik tālu ticis, man nevajadzētu pat gadu pavadīt valsts skolā, bet gan uzreiz doties mācīties reālskolā. Tāpēc tikai dažas dienas vēlāk mani aizveda uz iestājeksāmenu tajā. Tur lietas negāja tik labi kā iepriekš; bet tik un tā mani pieņēma. Bija 1872. gada oktobris.

Tagad man ik dienas bija jāveic ceļš no Noidorflas uz Vīnes-Noištati. No rīta varēju braukt ar vilcienu, bet vakarā bija jāatgriežas ar kājām, jo vilciens īstajā laikā nekursēja. Noidorfla atradās Ungārijā, bet Vīnes-Noištate – Lejasaustrijā. Tā nu es katru dienu nācu no «Transleitānijas» uz «Cisleitāniju». (Tā oficiāli sauca šos Ungārijas un Austrijas apgabalus.)

Pusdienā es paliku Vīnes-Noištātē. Bija atradusies kāda dāma, kas mani bija iepazinusi kādā no savām uzturēšanās reizēm Noidorflas dzelzceļa stacijā un uzzinājusi, ka es došos uz Vīnes-Noištati, lai tur mācītos skolā. Mani vecāki bija dalījušies ar viņu savās bažās par to, kā es tikšu pie pusdienām skolas laikā. Viņa piekrita ļaut man ēst savā mājā bez maksas un uzņemt mani jebkurā laikā, kad vien man tas būs nepieciešams.

Gājēju taka no Vīnes-Noištates uz Noidorflu vasarā ir ļoti skaista; ziemā to veikt bieži bija grūti. Lai no pilsētas nomales nokļūtu ciematā, bija jāiet pusstundu garš ceļš pāri laukiem, kur taka netika attīrīta no sniega. Man bieži nācās «brist» pa sniegu, kas sniedzās līdz ceļiem un mājās tad es nonācu kā īsts «sniegavīrs».

Pilsētas dzīvē es savā dvēselē nevarēju piedalīties tāpat kā laukos. Man šķita kā sapnī tas, kas notika cieši kopā sabūvētajās mājās. Vienīgi pie Vīnes-Noištates grāmatnīcām es bieži apstājos uz ilgāku laiku.

Pat skolā mācītais un tur darāmais pagāja man garām bez dzīvas intereses dvēselē. Pirmajās divās klasēs man bija daudz jānopūlas, lai tiktu līdzī. Lietas uzlabojās tikai otrajā pusgadā. Tikai tad es biju kļuvis par «labu skolēnu».

Man bija viena stipri nodarbinoša vajadzība. Es ilgojos pēc cilvēkiem, kurus es varētu atdarināt kā cilvēkus, kam dzīvot līdzī. Pirmo divu klašu skolotāju vidū tādi nebija atrodamī.

Šai pieredzei skolā sekoja vēl viens notikums, kas dziļi iespaidoja manu dvēseli. Skolas direktors bija publicējis eseju vienā no gada pārskatiem, ko izdeva katra mācību gada beigās: «Pievilksnās spēks, apskatīts kā kustības efekts.» Būdams vienpadsmit gadus vecs zēns, es sākumā gandrīz neko nevarēju saprast no tā satura. Jo tas sākās uzreiz ar augstāko matemātiku. Bet no atsevišķiem teikumiem es tomēr izlobīju kādu jēgu. Manī veidojās mentāls tilts no mācībām par pasaules uzbūvi, ko biju saņēmis no mācītāja, uz šīs esejas saturu. Tajā arī bija atsauce uz kādu grāmatu, kuru bija uzrakstījis direktors: «Vispārējā matērijas kustība kā visu dabas parādību pamatcēlonis.» Es taupīju tik ilgi, līdz varēju nopirkt šo grāmatu. Tas kļuva man par sava veida ideālu, pēc iespējas ātrāk iemācīties visu, kas varētu mani novest pie izpratnes par šīs esejas un grāmatas saturu.

Runa bija par sekojošo. Skolas direktors «spēkus», kas darbojas no vielas attālināti. uzskatīja par nepamatotu, «mistisku» hipotēzi. Viņš vēlējās izskaidrot gan debesu ķermeņu, gan arī molekulu un atomu «pievilksanos» bez šādiem «spēkiem». Viņš teica, ka starp diviem ķermeņiem kustas daudz citu mazāku ķermeņu. Pārvietojoties uz priekšu un atpakaļ, tie saduras ar lielākajiem ķermeņiem. Tāpat tie visur uztriecas lielo ķermeņu tām pusēm, kas ir pagrieztas prom vienam no otra. Triecienu, kas iedarbojas uz pretējām pusēm, ir vairāk nekā to, kas rodas telpā starp abiem ķermeņiem. Tas viņus tuvina. «Pievilksnās» nav īpašs spēks, bet tikai «kustības sekas». Grāmatas pirmajās lappusēs es atradu izteiktas divas teorēmas: «1. Eksistē telpa, un tajā pastāv kustība ilgā laika posmā. 2. Telpa un laiks ir nepārtraukti viendabīgi lielumi; bet matērija sastāv no atsevišķām daļiņām (atomiem).» Autors vēlējās izskaidrot visus fizikālos un ķīmiskos dabas procesus no kustībām, kas rodas aprakstītajā veidā starp matērijas mazajām un lielajām daļām.

Manī nebija nekā, kas kaut kādā veidā mudinātu atzīt šo uzskatu; bet es jutu, ka saprast, kas šādā veidā ir pateikts, man būs ļoti svarīgi. Un es darīju visu, lai līdz tam nokļūtu. Es izmantoju katru iespēju, kur vien iespējams dabūt matemātiskas un fizikas grāmatas. Tas gāja tiešām lēni. Es lasīju eseju un grāmatu atkal un atkal; ar katru reizi kļuva labāk.

Tagad tam pievienojās kaut kas cits. Trešajā klasē parādījās skolotājs, kurš patiešām piepildīja to «ideālu», kas bija manas dvēseles ilgās. Pēc viņa es varēju tiekties. Viņš mācīja aritmētiku, ģeometriju un fiziku. Viņa mācīšana bija ārkārtīgi sakārtota un saprotama. Viņš tik skaidri visu konstruēja no elementiem, ka domai bija ārkārtīgs prieks tam sekot.

Viņš sagatavoja otro skolas gada pārskata eseju. Tā bija par varbūtības aprēķināšanas un dzīvības apdrošināšanas aprēķina jomām. Es iedziļinājos arī šajā esejā, lai gan arī no tās neko daudz saprast nevarēju. Bet es drīz sāku apjēgt varbūtības teorijas nozīmi. Bet vēl svarīgākas sekas man bija tas, ka tajā eksaktajā veidā, ar kādu mans mīlais skolotājs īstenoja šo mācību priekšmetu, man radās paraugs manai matemātiskajai domāšanai. Tas ļāva starp šo skolotāju un mani izveidoties brīnišķīgām attiecībām. Es jutos laimīgs, ka šis cilvēks palika mans matemātikas un fizikas skolotājs visās reālskolas klasēs.

Ar to, ko es no viņa iemācījos, es piekļuvu arvien tuvāk mīklai, ko man bija uzdevis skolas direktora raksts.

Tikai pēc ilgāka laika es nonācu tuvākās dvēseliskās attiecībās ar citu skolotāju. Tas bija tas, kurš mācīja ģeometrisko zīmēšanu zemākajās klasēs un aprakstošo ģometriju augstākajās klasēs. Viņš mācīja jau otrajā klasē. Bet tikai mācoties trešajā es sāku saprast viņa mācīšanas veidu. Viņš bija lielisks konstruktors. Arī viņa mācīšana bija priekšzīmīgi skaidra un sakārtota. Pateicoties viņam, zīmēšana ar cirkuli, lineālu un trīsstūri kļuva par manu iemīļotāko nodarbošanos. Aiz tā, ko es apguvu no skolas direktora, matemātikas un fizikas skolotāja un ģeometriskās zīmēšanas skolotāja, manī puiciskā veidā uzvirvoja dabas norišu mīklainie jautājumi. Es jutu, ka man ir jātuvojas dabai, lai iegūtu nostāju pret garīgo pasauli, kas man pastāvēja kā pašsaprotams uzskats.

Es teicu sev, ka ar garīgās pasaules pieredzi var tikt galā tikai caur dvēseli, ja domāšana nonāk līdz tādai formai, kas spēj pietuvoties dabas parādību būtībai. Ar šīm sajūtām es nodzīvoju trešo un ceturto reālskolas klasi. Es visu, ko mācījos, pats virzīju uz tuvošanos sev izvīzītajam mērķim.

Reiz es gāju garām kādai grāmatnīcai. Skatlogā ieraudzīju Kanta «Tīrā prāta kritiku» Reclam izdevumā. Es darīju visu, ko varēju, lai pēc iespējas ātrāk iegādātos šo grāmatu.

Kad tolaik Kants ienāca manā domāšanas sfērā, man nebija ne mazākās nojausmas par viņa vietu cilvēces intelektuālajā vēsturē. Tas, ko kāds cilvēks par viņu ir domājis, piekrītot vai nepiekrītot, man bija pilnīgi nezināms. Manu neierobežoto interesi par tīrā prāta kritiku izraisīja mana ļoti personiskā iekšēji dvēseliskā dzīve. Es centos savā puiciskajā veidā saprast, ko cilvēka saprāts var paveikt, lai iegūtu patiesu ieskatu lietu būtībā.

Kanta studēšanai radās daži šķēršļi ārējos dzīves faktos. Es zaudēju vismaz trīs stundas dienā, jo man bija jāveic liels attālums no mājām uz skolu. Mājās netiku ātrāk par sešiem vakarā. Pēc tam bija jāizpilda bezgala daudz mājasdarbu. Un svētdienās es nodevos gandrīz tikai konstruktīvai zīmēšanai. Man bija ideāls sasniegt vislielāko precizitāti ģeometrisko konstrukciju izpildījumā un nevainojamu tīrību iesvītrosānā un krāsu pielietošanā.

Tā man tolaik gandrīz nemaz neatlika laika lasīt «Tīrā prāta kritiku». Es atradu šādu izeju. Vēsture mums tika mācīta tā, ka skolotājs, šķietami lasīja lekciju, bet patiesībā lasīja no grāmatas. Tad no stundas uz stundu mums bija jāmacās no mācību grāmatas to, kas mums šādā veidā tika nolasīts. Pie sevis nodomāju, ka varu taču grāmatā rakstīto izlasīt mājās. No skolotāja «lekcijas» es neieguvu neko. No viņa lasītā klausīšanās es nevarēju uztvert ne mazāko daļiņu. Tagad es atdalīju atsevišķas Kanta grāmatīņas lapas, saskavēju tās vēstures grāmatā, kas man bija priekšā stundas laikā, un lasīju Kantu, kamēr no lekciju pults tika «mācīta» vēsture. Tas, protams, bija liels skolas disciplīnas pārkāpums; bet tas nevienu netraucēja un tik maz ierobežoja to, kas man tika atprasīts, ka vēsturē toreiz saņēmu teicamu atzīmi.

Brīvdienās Kanta lasīšana ar nepacietību tika turpināta. Dažas lapas noteikti esmu izlasījis vairāk nekā divdesmit reizes pēc kārtas. Es gribēju nonākt pie sprieduma par to, kā cilvēka domāšana ir saistīta ar dabas radīšanu.

Sajūtas, kas man bija pret šiem domāšanas centieniem, tika ietekmētas no divām pusēm. Pirmkārt, vēlējos uztrenēt savu domāšanu tā, lai katra doma būtu pilnībā pārskatāma un neviena neskaidra sajūta to nenovīzītu kādā citā virzienā. Otrkārt, es gribēju radīt sevī

harmoniju starp šādu domāšanu un reliģisko mācību. Jo arī tā tolaik mani ļoti nodarbināja. Mums bija lieliskas mācību grāmatas šajā jomā. Dogmatiku un simboliku, kulta aprakstus un baznīcas vēsturi es uzņēmu no šīm mācību grāmatām ar patiesu atdevi. Es ļoti spēcīgi dzīvoju šajās mācībās. Bet manas attiecības ar tām noteica tas, ka es uzskatīju garīgo pasauli kā cilvēka uztveres daļu. Tieši tāpēc šīs mācības tik dziļi iespiedās manā dvēselē, jo no tām es jutu, kā cilvēka gars var atrast ceļu pārjutekliskajā. Manu godbijību pret garīgo – es to zinu pilnīgi noteikti – šīs attiecības ar zināšanām man neatņēma ne mazākajā mērā.

No otras puses, mani nebeidzami nodarbināja cilvēka domāšanas spēju vēriens. Es jutu, ka domāšana varētu tikt izveidota par spēku, kas patiesi aptver pasaules lietas un procesus. «Viela», kas paliek ārpus domāšanas, par kuru tiek tikai «domāts», man bija nepanesama doma. Tam, kas ir lietās, ir jāienāk cilvēku domās, to es sev visu laiku stāstīju.

Šai sajūtai es arī vienmēr atkal uzdūros tajā, ko es izlasīju Kantā. Bet es toreiz šo impulsu gandrīz nemanīju. Galvenokārt es gribēju izmantot «Tīrā prāta kritiku», lai iegūtu stingrus pieturas punktus, lai tiktu galā ar savu domāšanu. Lai kur un kad devos savās brīvdienu pastaigās: man kaut kur nācās apsēties un izdomāt, kā no vienkāršiem, pārskatāmiem jēdzieniem nonākt līdz priekšstatam par dabas parādībām. Toreiz es biju diezgan nekritisks pret Kantu; bet ar viņu es tālāk netiku.

Tas viss mani nenovirzīja no jautājumiem, kas saistīti ar praktisko uzdevumu veikšanu un cilvēka veiklības attīstīšanu. Izrādījās, ka viens no ierēdņiem, kas dienestā nomainīja manu tēvu, prata grāmatu iesiešanu. No viņa es iemācījos iesiet grāmatas un nu brīvdienās, kas bija starp ceturto un piekto reālskolas klasi, varēju pats iesiet savas mācību grāmatas. Brīvdienās bez skolotāja mācījos arī stenogrāfiju. Tomēr pēc tam es piedalījos stenogrāfijasursos, kas tika mācīti piektajā klasē.

Iespēju praktiskiem darbiem bija pietiekami daudz Maniem vecākiem Bahrihofas apkaimē bija atvēlēts neliels dārziņš ar augļu kokiem un nelielu kartupeļu lauku. Ķiršu lasīšana, dārza darbi, kartupeļu sagatavošana sējai, lauka apstrāde, izaugušo kartupeļu rakšana – to visu darījām es un mans brālis un māsa. Tajā laikā, kad biju brīvs no skolas, es neļāvu sev atņemt pārtikas preču iepirkšanu ciematā.

Kad man bija kādi piecpadsmit gadi, man izdevās nodibināt ciešākas attiecības ar jau pieminēto Vīnes-Noištates ārstu. Man viņš bija ļoti iepatiesies, pateicoties tam, kā viņš ar mani runāja, kad apmeklēja Noidorflu. Tāpēc es bieži staigāju garām viņa dzīvoklim, kas atradās pirmajā stāvā divu ļoti šauru ieliņu stūrī Vīnes-Noištātē. Reiz viņš bija pie loga. Viņš mani iesauca savā istabā. Tur es ieraudzīju to, ko tolaik uzskatīju par «lielu» bibliotēku. Viņš atkal runāja par literatūru, pēc tam paņēma Lesinga «Minnu no Bārnhelmas» no grāmatu plaukta un teica, ka man vajadzētu to izlasīt un tad atgriezties pie viņa. Tāpēc viņš man vienmēr atkal deva lasīt grāmatas un ļāva man ik pa laikam aiziet pie viņa. Katru reizi, kad drīkstēju viņu apciemot, man bija jāpastāsta par saviem iespaidiem par lasīto. Viņš patiesībā kļuva par manu skolotāju poētiskajā literatūrā. Līdz tam laikam gan mājās, gan skolā, ja neskaita dažus «mēģinājumus», es no tā biju palicis diezgan tālu. Laipnā ārsta, kurš bija sajūsmā par visu skaisto, radītajā atmosfērā es īpaši iepazinos ar Lesingu.

Vēl viens notikums dziļi ietekmēja manu dzīvi. Es iepazinos ar matemātikas grāmatām, kuras *Lübsens* bija uzrakstījis pašmācībai. No tām es varēju apgūt analītisko ģeometriju, trigonometriju un arī diferenciālrēķinus un integrālrēķinus ilgi pirms to mācīšanas skolā. Tas ļāva man atgriezties pie grāmatas «Par vispārējo matērijas kustību kā visu dabas

parādību galveno cēloni» lasīšanas. Jo tagad es, izmantojot savas iegūtās matemātikas zināšanas, varēju to saprast labāk. Pa to laiku fizikas stundām bija pievienojusies ķīmija, un līdz ar to arī jauna izziņas mīklu virkne, kas pievienojās senākajām. Ķīmijas skolotājs bija izcils cilvēks. Viņš pasniedza nodarbības gandrīz tikai eksperimentāli. Viņš runāja maz. Viņš ļāva dabas procesiem runāt pašiem par sevi. Viņš bija viens no mūsu mīļākajiem skolotājiem. Viņā piemita kāda dīvainība, kas viņu skolēnu acīs atšķīra no citiem skolotājiem. Tika pieņemts, ka viņam ir ciešākas attiecības ar savu zinātņi nekā citiem. Mēs, skolēni, citus uzrunājām ar titulu «profesors»; viņu, lai gan viņš tāpat bija «profesors», uzrunājām ar «doktora kungs». Viņš bija domīgā Tiroles dzejnieka Hermaņa fon Gilma brālis. Viņam bija skatiens, kas ļoti piesaistīja uzmanību. Radās sajūta, ka šis vīrs ir pieradis uz dabas parādībām skatīties asi un tad paturēt tās acu priekšā.

Viņa mācību stundas mani nedaudz mulsināja. Viņa nestā faktu bagātība ne vienmēr varēja noturēt kopā manu dvēseli, kas tolaik tiecās pēc visa apvienošanas. Tomēr viņš noteikti tika uzskatīts, ka es gūstu labus panākumus ķīmijā. Jo viņš jau no paša sākuma man iedeva atzīmi «uzteicams», kuru pēc tam saglabāju visās klasēs.

Kādu dienu tajā laikā es antikvariātā Vīnes-Noištātē atklāju Rotteka «Pasaules vēsturi». Pirms tam vēsture manā dvēselē bija palikusi kaut kas ārējs, kaut arī skolā saņēmu labākās atzīmes. Tagad tā man kļuva par kaut ko iekšēju. Siltums, ar kādu Rotteks uztvēra un aprakstīja vēsturiskos notikumus, mani aizrāva. Es vēl nepamanīju viņa koncepcijas vienpusību. Ar viņa starpniecību es tad nonācu līdz diviem citiem vēsturniekiem, kuri uz mani atstāja visdziļāko iespaidu ar savu stilu un vēsturisko dzīves skatījumu: Johannesu fon Milleru un Tacitu. Ar tādiem iespaidiem man kļuva ļoti grūti iejusties skolas vēstures un literatūras stundās. Bet es mēģināju atdzīvināt skolas mācības ar visu, ko biju apguvis ārpus tām. Tā es pavadīju savu laiku labāko trijniekā septiņās reālskolas klasēs.

No piecpadsmit gadu vecuma es pasniedzu mācību palīgstundas vai nu tā paša gada klases biedriem, vai skolēniem, kuri mācījās zemākās klasēs par mani. Mācībspēki ar prieku noorganizēja man šīs palīgstundas, jo mani uzskatīja par «labu skolēnu». Un tas man deva iespēju pievienot vismaz nelielu papildinājumu tam, ko maniem vecākiem bija jāiztērē manai izglītībai no saviemniecīgajiem ienākumiem.

Esmu par ļoti daudz ko pateicīgs šīm palīgstundām. Tā kā man bija jānodod apgūtā mācību viela citiem, es it kā tai pamodos. Jo savādāk nevaru teikt, ka tās zināšanas, kas man tika mācītas skolā, es uzņēmu kā nomoda sapnī.

Es biju nomodā tajā, ko es sasniedzu sev pats vai ko saņēmu no kāda garīga labdara, piemēram, no iepriekš minētā ārsta no Vīnes-Noištates. Tas, ko es uzņēmu pilnībā apzinātā dvēseles stāvoklī, ievērojami atšķīrās no tā, kas man pagāja sapņaini kā skolas stundas. Par šī pusnomodā uzņemtā pārveidošanu tagad parūpējās fakts, ka man savas zināšanas bija jāatdzīvina palīgstundās.

No otras puses, tas mani piespieda jau agrā bērnībā nodarboties ar praktisko dvēseles mācību. Cilvēka dvēseles attīstības grūtības iepazīnu no saviem audzēkņiem.

Klases biedriem no mana gadagājuma, kuriem es mācīju, man galvenokārt bija jāraksta vācu valodas sacerējumi, esejas. Tā kā katra šāda eseja bija jāraksta arī man pašam, tad katrai tēmai, kas mums tika dota, bija jāatrod dažādas izstrādes formas. Tā es bieži nonācu īsti sarežģītā situācijā. Es veidoju savu eseju tikai pēc tam, kad biju jau atdevis labākās domas par šo tēmu citiem.

Ar vācu valodas un literatūras skolotāju trīs vecākajās klasēs man bija diezgan saspringtas attiecības. Manu klases biedru vidū viņš tika uzskatīts par «gudrāko profesoru» un par īpaši stingru. Manas esejas vienmēr izvērtās īpaši garas. Īsāko variantu es taču biju nodiktējis saviem klases biedriem. Skolotājam bija vajadzīgs ilgs laiks, lai izlasītu manas esejas. Kad viņš pirmo reizi atvadu ballītē pēc noslēguma eksāmeņiem bija «omulīgi» kopā ar mums, skolēniem, viņš man pastāstīja, cik kaitinošs es viņam biju kļuvis garo sacerējumu dēļ.

Bija vēl arī kas cits. Es jutu, ka caur šo skolotāju skolā iesniedzas kaut kas, ar ko man bija jātiek galā. Piemēram, kad viņš runāja par poētisku tēlu būtību, es jutu, ka kaut kas viņam ir fonā. Pēc kāda laika es sapratu, kas tas bija. Viņš atzina Herberta filozofiju. Viņš pats par to neko neteica. Bet es to atklāju. Un tāpēc es nopirku «Ievadu filozofijā» un «Psiholoģiju», abas rakstītas no Herberta filozofiskā viedokļa.

Un tagad starp šo skolotāju un mani caur esejām sākās sava veida paslēpes. Es sāku saprast dažas lietas no viņa teiktā Herberta filozofijas noskaņā; un manās esejās viņš atrada visādas idejas, kas arī nāca no šīs puses. Tikai ne viņš, ne es nepiemēnām herbartisko izcelsmi. Tā bija kā klusa vienošanās. Bet reiz es pabeidzu kādu savu eseju šai situācijai neuzmanīgā veidā. Man bija jāraksta par kādu cilvēka rakstura īpašību. Beigās es uzrakstīju teikumu: «Tādam cilvēkam ir psiholoģiska brīvība.» Skolotājs pēc eseju izlabošanas tās pārrunāja ar mums, skolēniem. Nonācis līdz minētās esejas apspriešanai, viņš ar pamatīgu ironiju savilcis mutes kaktiņu un teica: «Jūs te kaut ko rakstiet par psiholoģisko brīvību; tādas nav.» Es atbildēju: «Es domāju, tie ir maldi, profesora kungs, "psiholoģiskā brīvība" jau pastāv; parastajā apziņā vienkārši nav "transcendentālās brīvības"». Skolotājas mutes krokas atkal izlīdzinājās; viņš uzmeta man caururbjošu skatienu un pēc tam teica: «Es jau ilgu laiku no jūsu esejām esmu ievērojis, ka jums ir filozofiska bibliotēka. Es ieteiktu jums to nelasīt; tas vienkārši mulšina jūsu prātu.» Es tikai nekādi nevarēju saprast, kāpēc man varētu sajukt domas, lasot tās pašas grāmatas, no kurām viņš smēlās savējās. Un tā attiecības starp viņu un mani turpināja būt saspringtas.

Viņa nodarbības man deva daudz darāmā. Jo piektajā klasē tās aptvēra grieķu un latīņu dzeju, kuras paraugi tika prezentēti tulkojumā vācu valodā. Tikai tagad es sāku sāpīgi sajust, ka tēvs mani ir sūtījis nevis uz ģimnāziju, bet gan uz reālskolu. Jo es jutu, cik maz mani aizkustināja grieķu un latīņu mākslas savdabība tulkojumā vācu valodā. Un tāpēc es nopirku grieķu un latīņu valodas mācību grāmatas un klusi mācījos šos ģimnāzijas priekšmetus papildus reālskolas mācībām. Tas prasīja daudz laika; bet tas arī ielika pamatus, lai es vēlāk ne normālā ceļā, bet diezgan kārtīgi pabeigtu arī ģimnāziju. Protī, kad es mācījos Vīnes universitātē, man bija jāsniedz daudz privātstundu. Drīz vien par savu skolēnu dabūju ģimnāzistu. Apstākļi, par kuriem es runāšu vēlāk, bija tādi, ka man ar privātstundu palīdzību šis skolēns bija jāvada gandrīz cauri visai ģimnāzijai. Es mācīju viņam arī latīņu un grieķu valodu, tāpēc man reizē ar viņu bija iespēja piedzīvot visas ģimnāzijas mācību detaļas.

Vēstures un ģeogrāfijas skolotāji, kuri man varēja tik maz ko dot zemākajās klasēs, tagad tomēr kļuva man svarīgi augstākajās klasēs. Tieši tas pats cilvēks, kurš mani bija pamudinājis uz tik dīvainu Kanta studēšanu, reiz uzrakstīja skolas programmas eseju par «Ledus laikmetu un tā cēloņiem». Es uzņēmu tās saturu ar lielu dvēselisku degsmi un caur to saglabāju lielu interesi par ledus laikmeta problēmu. Bet šis skolotājs bija arī labs izcilā ģeogrāfa Frīdriha Simonija skolnieks. Tas pamudināja viņu augstākajās klasēs

attīstīt Alpu ģeoloģiskos un ģeogrāfiskos apstākļus, zīmējot uz tāfeles. Jāatzīst, ka tad es tajās stundās vairs nelasīju Kantu, bet biju viss acis un ausis. No šīs puses daudz ko saņēmu no skolotāja, kura vēstures stundas mani nemaz neinteresēja.

Tikai pēdējā reālskolas klasē man pirmo reizi parādījās skolotājs, kurš mani arī aizrāva ar savām vēstures stundām. Viņš mācīja vēsturi un ģeogrāfiju. Tajā burvīgā veidā tika turpināta Alpu ģeogrāfija, ko jau bija iesācis otrs skolotājs. Vēsturē jaunais skolotājs atstāja spēcīgu ietekmi uz mums, skolēniem. Mums viņš bija personība visā. Viņš bija partijas biedrs, ļoti liels entuziasts par tā laika Austrijas liberālās kustības progresīvajām idejām. Bet skolā to nemaz nevarēja manīt. Viņš skolā nenesa neko no saviem partijas uzskatiem. Bet viņa vēstures stundas bija spēcīgi dzīvīgas, pateicoties viņa paša aktīvajai dzīvei. Ar saviem Rotteka lasīšanas rezultātiem šī skolotāja temperamentīgās vēsturiskās diskusijas es dzirdēju tieši savā dvēselē. Tā bija skaista saskaņa. Man ir jāuzskata, ka tas man bija svarīgi, ka es varēju mūsdienu vēsturi apgūt šādā veidā.

Tolaik vecāku mājās dzirdēju daudz diskusiju par krievu-turku karu (1877/78). Ierēdnis, kurš tolaik katru trešo dienu nomainīja darbā manu tēvu, bija oriģināls cilvēks. Viņš vienmēr nāca uz maiņu ar varenu ceļasomu. Tajā viņam bija lielas manuskriptu pakas. Tie bija izvilkti no dažādām zinātniskām grāmatām. Viņš pamazām man tos deva lasīt. Es tos burtiski apriju. Pēc tam viņš pārrunāja šīs lietas ar mani. Jo viņam patiešām bija haotisks, bet visaptverošs skatījums uz visu, ko viņš bija rakstījis. – Bet ar manu tēvu viņš tikai politizēja. Viņš entuziastiski nostājās turku pusē; mans tēvs ar lielu degsmi aizstāvēja krievus. Viņš bija viens no tām personībām, kas joprojām bija pateicīgi Krievijai par pakalpojumiem, ko tā sniedza austriešiem Ungārijas sacelšanās laikā (1849). Mans tēvs nekādi nepiekrita ungāriem. Maģiarizācijas periodā viņš dzīvoja Ungārijas pierobežas pilsētā Noidorflā. Tur virs viņa galvas vienmēr karājās Damokla zobens, sakot, ka viņš nevar dabūt Noidorflas stacijas vadītāja vietu, jo viņš neprot runāt ungāru valodā. Agrākajā Vācijas reģionā tas bija pilnīgi nevajadzīgi. Bet Ungārijas valdība strādāja ar to, lai nodrošinātu, ka Ungārijas dzelzceļa līnijās pat privātajos dzelzceļos darbotos ungāru valodā runājošas amatpersonas. Bet mans tēvs vēlējās saglabāt savu darbu Noidorflā, līdz es pabeigšu skolu Vīnes-Noištātē. Caur to visu viņš bija ļoti nepiemērots Ungārijai. Un tāpēc, ka viņam nepatika ungāri, viņš savā vienkāršajā domāšanas veidā mīlēja krievus, kuri 1849. gadā «ungāriem bija parādījuši to Kungu». Šis domāšanas veids tika pārstāvēts ārkārtīgi kaislīgi, bet tajā pašā laikā ārkārtīgi draudzīgā mana tēva manierē pret «turku draugu» viņa «aizvietotāja» personā. Diskusijas dažkārt uzviļņoja diezgan augsti. Mani ļoti interesēja personību sadursme, bet viņu politiskie uzskati gandrīz nemaz. Jo man toreiz daudz svarīgāk bija atbildēt uz jautājumu: cik lielā mērā var pierādīt, ka cilvēka domāšanā iedarbīgs ir īsts gars?

III NODAĻA

Manam tēvam Dienvidu dzelzceļa sabiedrības vadība bija apsolījusi, ka viņu pārceļ uz nelielu staciju netālu no Vīnes, ja es pēc reālskolas beigšanas došos uz tehnisko universitāti. Tam vajadzētu dot man iespēju katru dienu braukt uz Vīni un atpakaļ. Tā mana ģimene ieradās Incersdorfā pie Vīnerbergas. Stacija atradās tālu no pilsētas, pilnīgā vientulībā nemīlīgā dabas vidē.

Mans pirmais Vīnes apmeklējums pēc ierašanās Incersdorfā tika izmantots, lai iegādātos lielāku skaitu filozofisku grāmatu. Mana īpašā mīlestība tagad pievērsās Fihtes «Zinātņu mācības» pirmajam izdevumam. Ar Kanta lasīšanu es biju nonācis tik tālu, ka varēju izveidot priekšstatu, kaut arī nenobriedušu, par soli, ko Fihte vēlējās spert tālāk par Kantu. Bet tas mani pārāk neinteresēja. Tolaik man bija svarīgi, kā cilvēka dvēseles dzīvīgās norises var izteikt stingras domu ainas formā. Mani centieni ar dabaszinātniskajiem jēdzieniem beidzot lika man saskatīt cilvēka «Es» darbību kā vienīgo iespējamo sākumpunktu patiesai izziņai. Ja Es ir aktīvs un pats aplūko savu darbību, tad cilvēka apziņā ir garīgums visā savā tiešumā, es sev teicu. Es domāju, ka vienkārši ir jāizsaka tas, ko tā saskata, skaidros, saprotamos jēdzienos. Lai atrastu ceļu uz to, es paliku pie Fihtes «Zinātņu mācības». Bet man joprojām bija pašam savi uzskati. Un tā es ņēmu «Zinātņu mācību» lapu pa lappusei un pārrakstīju to. Radās garš manuskripts. Pirms tam man bija grūti atrast dabas parādību jēdzienus, no kuriem varētu atrast vienu «Es» raksturošanai. Tagad, otrādi, es gribēju, izejot no «Es» ielauzties dabas norisēs. Toreiz gars un daba stāvēja manas dvēseles priekšā pilnīgā pretstatā. Man pastāvēja garīgo būtņu pasaule. Tas, ka «Es», kas pats ir gars, dzīvo garu pasaulē, man bija tiešs uzskats. Taču daba nevēlējās iekļauties manis izjustajā garīgajā pasaulē.

Izejot no «Zinātņu mācības» manī radās īpaša interese par Fihtes traktātiem «Par zinātnieka misiju» un «Par zinātnieka būtību». Šajos rakstos es atradu tādu kā ideālu, uz kuru vēlējos tiekties pats. Izlasīju arī «Runas vācu nācijai». Toreiz tās mani fascinēja daudz mazāk nekā citi Fihtes darbi.

Bet es arī gribēju iegūt labāku izpratni par Kantu, nekā man bija izdevies iegūt līdz šim. Taču «Tīrā prāta kritikā» šī izpratne man nepavērās. Tāpēc es pievērsos «Prolegomenas jebkurai nākotnes metafīzikai». No šīs grāmatas es domāju, ka sapratu, ka man ir rūpīgi jāiedziļinās visos jautājumos, ko Kants bija ierosinājis domātājiem. Tagad es arvien apzinātāk strādāju pie tā, lai ietērtu domu formā uzskatu, kāds man bija par garīgo pasauli. Un, kamēr mani piepildīja šis iekšējais darbs, es centos orientēties ceļos, pa kuriem bija gājuši Kanta laika un nākamā laikmeta domātāji. Es pētīju Traugota Kruga sauso, prātīgo «transcendentālo sintētismu» tikpat dedzīgi, kā iejutos izziņas traģēdijā, pie kuras bija nonācis Fihte, rakstot savu «Cilvēka sūtību». Herbartieša Thilo «Filozofijas vēsture» paplašināja manu skatījumu uz filozofiskās domas attīstību no Kanta laikiem. Es aizcīnījos līdz Šellingam un Hēgelim. Pretstats starp Fihtes un Herbarta domāšanu nostājās manas dvēseles priekšā pilnā intensitātē.

1879. gada vasaras mēnešus, sākot no pamatskolas beigām, līdz iestājos tehniskajā augstskolā, es pavadīju pilnībā nodarbojoties ar šādām filozofijas studijām. Rudenī vajadzēja izlemt par galveno studiju virzienu. Es nolēmu strādāt uz to, lai kļūtu par reālskolas skolotāju. Matemātikas un aprakstošās ģeometrijas studijas atbilda manām nosliecēm. Tomēr man nācās iztikt bez pēdējās. Jo tās mācīšanās bija apvienota ar vairāku stundu praksi ģeometriskajā zīmēšanā dienas laikā. Bet, lai nopelnītu naudu, man

vajadzēja atrast laiku privātstundu pasniegšanai. Tas bija ciešami savietojams ar lekciju klausīšanos, kuru saturu varēja pārlasīt, ja gadījās tās palaist garām, bet ne ar regulāru zīmēšanas stundu atsēdēšanu pašā skolā.

Tā nu es iesākumam pierakstījos matemātikas, dabas vēstures un ķīmijas studijām.

Tomēr man īpaši svarīgas kļuva Karla Jūliusa Šrēera lekcijas par vācu literatūru, kuras viņš tolaik nolasīja tehniskajā universitātē. Manā pirmajā augstskolas studiju gadā viņš lasīja «Vācu literatūra kopš Gētes» un «Šillera dzīve un darbi». Mani tas aizrāva jau no viņa pirmās lekcijas. Viņš attīstīja pārskatu par vācu garīgo dzīvi astoņpadsmitā gadsimta otrajā pusē un dramatiskā veidā iztirzāja, kā šo garīgo dzīvi ietekmēja Gētes pirmā parādīšanās. Viņa attieksmes siltums, entuziastiskais veids, kā viņš lekciju laikā lasīja šo dzejnieku darbus, ievadīja poēzijā ļoti aizraujošā veidā.

Turklāt viņš bija izveidojis «Mutiskās uzstāšanās un rakstiskā izklāsta vingrinājumus». Studentiem bija jāprezentē vai jānolasa pašu izstrādātie darbi. Pēc tam Šrēers sniedza norādījumus par prezentācijas stilu, formu utt., pamatojoties uz studenta sniegumu. Vispirms es nolasīju lekciju par Lesinga Laokonu. Tad es ķēros pie lielāka uzdevuma. Es izstrādāju tēmu: Ciktāl cilvēks ir brīva būtne savās darbībās? Šī darba laikā es nonācu dziļi herbartiskajā filozofijā. Šrēeram tas nemaz nepatika. Viņš neatbalstīja Herbarta virzienu, kas tajā laikā bija dominējošais virziens Austrijā gan filozofijas profesūrās, gan pedagogijā. Viņš bija pilnībā uzticīgs Gētes domāšanas veidam. Tāpēc viss, kas saistīts ar Herbartu, viņam šķita pedantisks un sauss, lai gan viņš atzina viņa intelektuālo disciplīnu.

Tagad es universitātē varēju klausīties arī atsevišķas lekcijas. Es ļoti gaidīju herbertieti Robertu Cimmermani. Viņš lasīja «Praktisko filozofiju». Noklausījos to viņa lekciju daļu, kurās viņš skaidroja ētikas pamatprincipus. Es mainīju: parasti vienu dienu sēdēju lekcijā pie viņa, bet otru dienu pie Franča Brentāno, kurš tajā pašā laikā lasīja to pašu priekšmetu. Es nevarēju tā turpināt pārāk ilgi, jo tas nozīmēja, ka esmu pārāk daudz nokavējis tehniskajā augstskolā.

Uz mani atstāja dziļu iespaidu iespēja iepazīt filozofiju ne tikai no grāmatām, bet arī dzirdēt to no pašu filozofu mutes.

Roberts Cimmermans bija īpatnēja personība. Viņam bija neparasti augsta piere un gara filozofa bārda. Pie viņa viss bija piemērīts, stilizēts. Kad viņš ienāca pa durvīm un uzkāpa katedrā, viņa soļi šķita kā iestudēti un tomēr atkal tā, ka bija sev jāsaprot: šim vīram ir pašsaprotami dabiski būt tādām. Viņš savā stājā un kustībās bija tāds, it kā būtu izveidojis pats sevi ar ilgstošu disciplīnu pēc Herbarta estētiskajiem principiem. Un pret to visu varēja izjust patiesu simpātiju. Pēc tam viņš lēnām apsēdās savā krēslā, tad caur brillēm ilgi noskatījās uz auditorijā sanākušajiem, tad lēnām cēli noņēma brilles, atkal ilgu laiku bez brillēm noskatīja auditoriju, tad sāka brīvi lasīt savu lekciju rūpīgi veidotos, mākslinieciski izrunātos teikumos. Viņa valodā bija kaut kas klasisks. Bet ilgās klausīšanās laikā varēja viegli pazaudēt viņa izklāsta pavedienu. Viņš pasniedza Herbarta filozofiju nedaudz pārveidotā formā. Viņa domu gājiena stingrība atstāja uz mani lielu iespaidu. Bet ne uz pārējiem klausītājiem. Pirmajās trīs, četrās lekcijās lielā zālē, kurā viņš lasīja lekcijas, bija pārpildīta. «Praktiskā filozofija» bija obligāts kurss juristiem pirmajā kursā. Viņiem vajadzēja dabūt profesora parakstu sekmju indeksā. No piektās vai sestās nodarbības lielākā daļa vairs neieradās; filozofijas klasiku klausījās tikai ļoti maz klausītāju priekšējos solos.

Man šīs lekcijas sniedza spēcīgu stimulu. Un mani ļoti interesēja Šrēera un Cimmermaņa uzskatu atšķirība. To neilgo laiku, kas palika pēc lekciju klausīšanās un privātsundām, kas man bija jāpasniedz, es pavadīju vai nu tiesas bibliotēkā, vai tehniskās augstskolas bibliotēkā. Tad es pirmo reizi izlasīju Gētes «Faustu». Tā patiesībā es nokļuvu līdz šim darbam tikai deviņpadsmit gadu vecumā, kad mani uz to pamudināja Šrēers. Taču tolaik manī uzreiz iedegās dzīva interese par šo darbu. Šrēers jau bija publicējis savu pirmās daļas izdevumu. No tā es iesākumā iepazīnos ar pirmo daļu. Turklāt jau pēc dažām viņa lekcijām es labāk iepazīnos ar Šrēeru. Viņš tad bieži ņēma mani līdzī uz savām mājām, papildus lekcijām man ieteica šo vai to, labprāt atbildēja uz maniem jautājumiem un aizdeva izlasīt man grāmatas no savas bibliotēkas. Tajā pašā laikā izskanēja viens otrs vārds par «Fausta» otro daļu, pie kura izdevuma rediģēšanas un skaidrošanas viņš šobrīd strādāja. Arī es to tolaik izlasīju.

Bibliotēkās es nodarbojos ar Herbarta «Metafiziku», ar Cimmermaņa «Estētika kā formu zinātne», kas bija sarakstīta no herbartiskā viedokļa. Tam pievienojās padziļināts pētījums par Ernsta Hekela «Vispārīgo morfoloģiju». Laikam gan varu teikt: viss, ko atradu caur Šrēera un Cimmermaņa lekcijām, kā arī caur raksturoto grāmatu studēšanu, kļuva par manu tā laika dziļāko dvēselisko pieredzi. No tā veidojās manas zināšanas un pasaules uztveres mīklas.

Šrēers bija gars, kuram nerūpēja sistemātika. Viņš domāja un runāja pēc zināmas intuīcijas. Turklāt viņam bija vislielākā iedomājamā cieņa pret veidu, kādā viņš formulēja savus uzskatus vārdos. Šī iemesla dēļ viņš lekcijās nekad nerunāja brīvi. Viņam bija vajadzīgs pierakstīšanas miers, lai pats būtu apmierināts, kā viņš savas domas ir pārvērtis izrunātos vārdos. Tad viņš lasīja rakstīto ar spēcīgu runas internalizāciju. Bet – reiz viņš tomēr runāja brīvi par Anastasiju Grīnu un Lenau. Viņš bija aizmirsis savu manuskriptu. Bet nākamajā stundā viņš vēlreiz nolasīja visu šo tēmu. Viņš nebija apmierināts ar formu, ko viņam bija spējis dot brīvi norunātais vārds.

No Šrēera es iepazīnu daudzus skaistuma darbus. Caur Cimmermanu mani uzrunāja attīstīta skaistuma teorija. Abas šīs lietas īsti labi nesaskanēja. Man Šrēers, intuitīvā personība ar zināmu nicinājumu pret sistemātiskumu, stāvēja līdzās Cimmermanam, stingrajam sistemātiskajam skaistuma teorētiķim.

Toreiz mani īpaši interesēja Franča Brentano personība, kura lekcijas par «praktisko filozofiju» es arī klausījos. Viņš bija asi domājošs un apdomīgs vienlaikus. Tajā, kā viņš sevi pasniedza kā pasniedzēju, bija kaut kas svinīgs. Es dzirdēju, ko viņš teica, bet man bija jāpievērš uzmanība katram viņa skatienam, katrai viņa galvas kustībai, katram viņa izteismīgo roku žestam. Viņš bija pilnīgs loģiķis. Katrai domai bija jābūt pilnīgi caurspīdīgai un daudzu citu atbalstītai. Šo domu virkņu veidošanā valdīja vislielākā loģiskā apzinība. Bet man bija sajūta, ka šī domāšana nerodas pati no savas būtības; tā nekur neielaužas realitātē. Un tāda bija arī visa Brentano attieksme. Viņš brīvi turēja rokā rokrakstu tā, it kā tas kuru katru brīdi varētu izslīdēt no pirkstiem; viņš tikai pārļaida skatu rindām. Arī šis žests bija paredzēts tikai maigam realitātes pieskārienam, nevis apņēmīgam satvērienam. To, kā viņš filozofēja, es varēju pat vairāk saprast no viņa «filozofa rokām» nekā no viņa vārdiem.

Iedvesma, kas nāca no Brentano, atstāja uz mani spēcīgu un ilgstošu ietekmi. Es drīz sāku pētīt viņa rakstus un pēc tam vēlākos gados izlasīju lielāko daļu viņa publicētā.

Tolaik es uzskatīju par savu pienākumu meklēt patiesību caur filozofiju. Man vajadzēja studēt matemātiku un dabaszinātnes. Es biju pārliecināts, ka es ar tām nesasaistīšos, ja

nevarēšu to rezultātus nostādīt uz droša filozofiska pamata. Bet es taču redzēju garīgo pasauli kā realitāti. Man pilnīgi uzskatāmi atklājās katra cilvēka garīgā individualitāte. Tā tikai atklājās fiziskajā ķermenī un darbībās fiziskajā pasaulē. Tā saplūda ar to, kas nāca no vecākiem kā fizisks dīglis. Mirušiem cilvēkiem es turpināju sekot viņu ceļā uz garīgo pasauli. Pēc kāda klasesbiedra nāves es reiz uzrakstīju par šo savas dvēseles dzīves pusi vienam no saviem bijušajiem skolotājiem, kurš palika mans draugs arī pēc reālskolas beigšanas. Viņš man atrakstīja neparasti laipnā veidā, bet nepagodināja to, ko rakstīju par mirušo klasesbiedru, ne ar vienu vārdu.

Un tā tas bija tajā laikā ar manu skatījumu uz garīgo pasauli. Neviens nevēlējās neko par to dzirdēt. Augstākais tad no vienas vai otras puses nāca runas par spiritismu. Bet par to es negribēju neko dzirdēt. Man šķita absurdi garīgajam tuvoties tādā veidā.

Tad gadījās, ka iepazinos ar kādu vienkāršu cilvēku no tautas. Katru nedēļu viņš devās uz Vīni ar to pašu vilcienu, ar kuru braucu arī es. Viņš laukos vāca ārstniecības augus un pārdeva tos aptiekām Vīnē. Mēs kļuvām par draugiem. Ar viņu varēja runāt par garīgo pasauli kā ar kādu, kam tajā ir pieredze. Viņš bija iekšēji dievbijīga personība. Viņš bija neizglītots it visā, kas saistīts ar skolas zinībām. Tiesa, viņš bija lasījis daudzas mistiskas grāmatas; bet to, ko viņš runāja, lasītais daudz neietekmēja. Tas nāca tieši no dvēseles dzīves un saturēja ļoti elementāru, radošu gudrību. Drīz vien varēja just, ka viņš grāmatas lasa tikai tāpēc, ka grib arī citur atrast to, ko zina caur sevi. Bet tas viņu neapmierināja. Viņš atklājās tā, it kā viņš kā personība būtu tikai runas orgāns garīgajam saturam, kas vēlējās runāt no apslēptām pasaulēm. Kad biju kopā ar viņu, varēju dziļi ieskatīties dabas noslēpumos. Viņš uz muguras nesa savu ārstniecības augu saišķi; bet savā sirdī viņš nesa tos rezultātus, ko bija guvis no dabas garīguma to ievākšanas laikā. Es redzēju pasmaidām daudzus cilvēkus, kuri reizēm pievienojās kā trešie, kad gāju pa Vīnes ielām ar šo «iesvētīto». Tas nebija nekāds brīnums. Jo viņa izteiksmes veids iesākumā nebija saprotams. Vispirms bija jāiemācās, tā teikt, viņa «garīgais dialekts». Es arī sākumā nevarēju to saprast. Taču jau no pirmās tikšanās reizes man pret viņu bija visdziļākās simpātijas. Un pamazām sajutos tā, it kā būtu kopā ar dvēseli no senseniem laikiem, kas, mūsdienu civilizācijas, zinātnes un uzskatu neietekmēta, man nesa instinktīvas pagātnes zināšanas.

Ja ņem vērā parasto «mācīšanās» jēdzienu, var teikt: no šī cilvēka neko nevarēja «mācīties». Bet, ja cilvēkam pašam bija skatījums uz garīgo pasauli, tad caur viņu kā dzīslu varēja gūt dziļu ieskatu tās pašos pamatos.

Un tajā pašā laikā viss, kas būtu mistiska fantazēšana, šai personībai bija svešs. Kad ienācāt viņa mājās, jūs atradāties visprātīgākās, vienkāršākās lauku ģimenes sabiedrībā. Virs viņa mājas durvīm bija vārdi: «Viss ir dots Dieva svētībā.» Pret jums izturējās kā pret visiem citiem ciema iedzīvotājiem. Man vienmēr nācās dzert kafiju, nevis no krūzītes, bet no «krūzes», kurā sagāja gandrīz litrs; klāt bija jāpiekož maizes gabals, kura izmēri bija milzīgi. Taču arī ciema iedzīvotāji neuzskatīja vīrietī par dīvaini. Jebkāds izsmiekls vienkārši atlēca no viņa ar to, kā viņš uzvedās savā dzimtajā vietā. Viņam bija arī veselīga humora izjūta, un viņš prata parunāties ar lieliem un maziem ciematā tā, lai cilvēki priecātos par viņa vārdiem. Neviens te nesmaidīja tā, kā cilvēki, kas kopā ar viņu un mani staigāja pa Vīnes ielām un kuri pārsvarā saskatīja viņā kaut ko tādu, kas viņiem šķita pilnīgi svešs.

Šis vīrietis palika tuvs manai dvēselei pat tad, kad dzīve mani atkal bija aizvedusi prom no viņa. Viņu var atrast manās mistērijū drāmās Fēliksa Baldes tēlā.

Manai dvēseles dzīvei toreiz nebija viegli, jo no citiem dzirdētā filozofija domāšanā nebija novedama līdz garīgās pasaules uzskatāmībai. No grūtībām, ko piedzīvoju šajā virzienā, manī sāka veidoties sava veida «izziņas teorija». Dzīve domāšanā man pamazām sāka šķist kā fiziskajā cilvēkā iestarojošs atmirdzums no tā, ko dvēsele piedzīvo garīgajā pasaulē. Domāšanas pieredze man bija esamība realitātē, kurai bez šaubīšanās var tuvoties kā tādai, kas tiek pieredzēta caur un cauri. Maņu pasaule man nešķīta tik taustāma. Tā pastāv; bet cilvēks neuztver to tā, kā uztver domu. Tajā vai aiz tās var slēpties kaut kāds būtisks nezināmais. Bet cilvēks tajā ir ievietots. Tad rodas jautājums: vai šī maņu pasaule ir pilna realitāte? Kad cilvēks iekšēji no sevis auž par to domas, kas pēc tam ienes izpratnes gaismu šajā maņu pasaulē, vai viņš tiešām pievieno tai kaut ko svešu? Tas nepavisam nesaskan ar pieredzi, kas rodas, kad maņu pasaule stāv cilvēka priekšā un viņš tajā ielaužas ar savām domām. Tad taču domas izrādās tas, caur kurām maņu pasaule izpauž sevi. Tālākā nodarbošanās ar šīm pārdomām toreiz bija svarīga manas iekšējās dzīves sastāvdaļa.

Bet es gribēju būt uzmanīgs. Man šķīta bīstami pārsteidzīgi novest domu gājienu līdz sava filozofiskā skatījuma veidošanai. Tas mani mudināja rūpīgi izpētīt Hēgeli. Veids, kādā šis filozofs pasniedza domu realitāti, man bija tuvs. Mani atgrūda tas, ka viņš nokļūst tikai līdz ideju pasaulei, kaut arī dzīvīgai, bet netiek līdz konkrētas garīgās pasaules redzējumam. Mani piesaistīja noteiktība, ar kādu cilvēks filozofē, virzoties no domas uz domu. Es redzēju, ka daudzi izjūt pretstatu starp pieredzi un domāšanu. Man pašam domāšana bija pieredze, bet tāda, kurā cilvēks dzīvo, nevis tāda, kas tuvojas cilvēkiem no ārpusēs. Un tā Hēgelis man uz ilgāku laiku kļuva ļoti vērtīgs.

Savās obligātajās studijās, kuras šo filozofisko interešu dēļ, protams, vajadzēja atstāt novārtā, man noderēja fakts, ka jau agrāk biju daudz nodarbojies ar diferenciālrēķiniem un integrālrēķiniem, kā arī ar analītisko ģeometriju. Tāpēc es varēju neapmeklēt dažas matemātikas lekcijas, nezaudējot kontekstu. **Matemātika man saglabāja savu nozīmi arī kā visas manas tiekšanās pēc zināšanām pamats.** Tajā taču ir dota uzskatu un jēdzienu sistēma, kas iegūta neatkarīgi no visas ārējās maņu pieredzes. Un tomēr, es toreiz sev nemitīgi teicu, ar šiem uzskatiem un jēdzieniem cilvēks tuvojas jutekliskajai maņu realitātei un caur tiem atrod tās likumsakarības. Ar matemātikas palīdzību cilvēks mācās iepazīt pasauli, un tomēr, lai to varētu izdarīt, vispirms jāļauj matemātikai izcelties no cilvēka dvēseles.

Izšķiroša pieredze man toreiz nāca tieši no matemātiskās puses. Priekšstats par telpu man sagādāja vislielākās iekšējās grūtības. To nevarēja uztvert saprotamā veidā kā tukšumu, kas no visām pusēm aiziet bezgalībā, kā kas bija tolaik valdošo zinātnisko teoriju pamatā. Caur jaunāko (sintētisko) ģeometriju, kuru iepazinu lekcijās un privātās studijās, man dvēselē radās uzskats, ka līnija, kas tiek pagarināta līdz bezgalībai pa labi, no kreisās puses atkal atgriežas savā sākuma punktā. Punkts bezgalīgi tālu pa labi ir tas pats, kas ir punkts bezgalīgi tālu pa kreisi.

Man šķīta, ka ar šādām modernās ģeometrijas koncepcijām var konceptuāli aptvert telpu, kas citādi stingst tukšumā. Es sajutu kā atklāsmi taisnu līniju, kas atgriežas pie sevis kā aplī. Gāju ārā no lekcijas, kurā tas man pirmo reizi ienāca prātā, it kā no manis būtu nokritusi centneriem smaga nasta. Mani pārņēma atbrīvojoša sajūta. Atkal, tāpat kā manā ļoti agrā bērnībā, no ģeometrijas man atnāca kaut kas aplaimojošs.

Šajā manas dzīves posmā man aiz telpas mīklas nākamais bija laika izpratnes noslēpums. Vai arī šeit būtu iespējams priekšstats, kas ideālā gadījumā saturētu sevī atgriešanos no

pagātnes, virzoties «bezgalīgi tālā» nākotnē? Laime par telpas priekšstatu ienesa kaut ko dziļi satraucošu priekšstatā par laiku. Bet sākotnēji tur nebija saskatāma nekāda izeja. Visi domāšanas mēģinājumi noveda pie atziņas, ka man jābūt īpaši uzmanīgam, lai laika koncepcijā neienestu uzskatāmās telpas jēdzienus. Visas vilšanās, ko var sagādāt neapmierināta tieksme pēc zināšanas, parādījās laika jēdziena noslēpumā.

Ieteikumi, ko biju saņēmis no Cimmermaņa par estētiku, lika man izlasīt tā laika slavenā estētiķa Frīdriha Teodora Višera rakstus. Vienā brīdī viņa darbos es atradu atsauci uz to, ka mūsdienu zinātniskā domāšana liek reformēt laika jēdzienu. Es vienmēr biju īpaši priecīgs, kad izziņas kvēlošos jautājumus, kādi bija radušies man, atklāju arī pie kāda cita. Šajā gadījumā tas bija kā attaisnojums manai tieksmei pēc apmierinošas laika jēdziena koncepcijas.

Lekcijas, uz kurām biju pierakstījis tehniskajā augstskolā, man vienmēr bija jāpabeidz ar atbilstošiem eksāmeniem. Jo man bija piešķirta stipendija; un es varēju to turpināt saņemt tikai tad, ja katru gadu demonstrēju noteiktus akadēmiskos panākumus.

Bet manas zināšanu alkas, īpaši dabaszinātnēs, šīs obligātās studijas maz apmierināja. Taču tajā laikā Vīnes universitātēs bija iespēja piedalīties lekcijās un pat mācību uzdevumos kā brīvklausītājam. Mani visur sagaidīja pretimnākoša attieksme, kad vēlējos šādā veidā izkopt savu zinātnisko dzīvi līdz pat medicīnai.

Varu teikt, ka mani ieskati garīgajā nekādā ziņā traucējoši neiejaucās, ja runa bija par dabaszinātņu apguvi, kāda tā tajā laikā tika attīstīta. Es nodevos tam, ko mācīja, un tikai fonā man bija cerība, ka reiz dabaszinātnes apvienosies ar garīgo izziņu. Šī cerība tika satraukta tikai no divām pusēm.

Zinātnes par organisko dabu, kas man bija paredzētas, bija piesūcinātas ar Darvina idejām. Tolaik darvinisms savās augstākajās idejās man šķita zinātniska neiespējamība. Pamazām un pakāpeniski manī bija izveidojies priekšstats par cilvēka iekšējo būtību. Tai bija garīgs raksturs, un tā bija kā daļa no garīgās pasaules. Tā tika iztēlota tā, ka no garīgās pasaules tā nonirst dabas esamībā, iemiesojas dabiskajā organismā, lai caur to uztvertu un darbotos fiziskajā pasaulē.

No šī priekšstata mani nevarēja novirzīt arī tas, ka man bija zināma cieņa pret organiskās evolūcijas teorijas domu gaitu. Augstāku organismu rašanās no zemākiem organismiem man šķita auglīga ideja. Tās apvienošana ar to, ko es zināju kā garīgo pasauli, bija neizmērojami grūta.

Fizikas studijas bija pilnībā cauraustas ar mehānisko siltuma teoriju un viļņu teoriju gaismas un krāsu parādībām.

Mehāniskās siltuma teorijas studijas man bija kļuvušas personiski pievilcīgas, jo klausījos lekcijas par šo fizikas jomu no personības, kuru es ļoti apbrīnoju. Tas bija Edmunds Reitlingers, skaistās grāmatas «Brīvie ieskati» («Freie Blicke») autors.

Šis vīram piemita vismīlīgākā laipnība. Kad kļuva par viņa klausītāju, viņš jau slimoja ar smagu plaušu slimību. Divus gadus apmeklēju viņa lekcijas par siltuma mehānisko teoriju, par fiziku ķīmiķiem un par fizikas vēsturi. Es strādāju pie viņa fizikas laboratorijā daudzās jomās, īpaši spektrālās analīzes jomā.

Īpaši svarīgas man kļuva Reitlingera lekcijas par fizikas vēsturi. Viņš runāja tā, ka bija sajūta, ka slimības dēļ viņam katrs vārds ir grūts. Tomēr lekcija bija iedvesmojoša vislabākajā nozīmē. Viņš bija stingri induktīvās pētniecības cilvēks; viņam patika par

jebko fizikāli metodisku citēt *Whewella* grāmatu par induktīvo zinātni. Ņūtons viņam bija fizikālo pētījumu virsotne. Viņš iepazīstināja ar fizikas vēsturi divās sadaļās: pirmā no senākajiem laikiem līdz Ņūtonam, otrā no Ņūtona līdz mūsdienām. Viņš bija universāls domātājs. No fizikālo problēmu vēsturiskā apskata viņš vienmēr pievērsās vispārējai kultūrvēsturiskai perspektīvai. Jā, viņa zinātniskajās lekcijās parādījās arī ļoti vispārīgas filozofiskas idejas. Viņš iztīrāja optimismu un pesimismu un ārkārtīgi rosinoši runāja par zinātnisko hipotēžu pamatojumu. Viņa Keplera attēlojums un Jūliusa Roberta Maijera raksturojums bija zinātnisko lekciju šedevri.

Toreiz tas mani pamudināja izlasīt gandrīz visus Jūliusa Roberta Maijera rakstus; un man bija patiešām liels prieks, ka varēju bieži mutiski runāt ar Reitlingeru par to saturu.

Mani pārņēma lielas skumjas, kad dažas nedēļas pēc tam, kad biju nokārtojis savu pēdējo eksāmenu siltuma mehāniskajā teorijā pie Reitlingera, mans mīļais skolotājs padevās savai smagajai slimībai. Neilgi pirms nāves viņš man kā mantojumu bija iedevis ieteikumus personām, kuras varētu man piesaistīt studentus privātmācībām. Tam bija ļoti labi panākumi. Par ne jau mazo daļu no iztikas līdzekļiem, kas man pieplūda dažu nākamo gadu laikā, man bija jāpateicas mirušajam Reitlingeram.

Siltuma mehāniskā teorija un viļņu teorija gaismas parādībām un elektriskajām ietekmēm mani pamudināja uz izziņas teorijas pētījumiem. Tolaik fiziskā ār pasaule sevi pieteica kā matērijas kustības procesi. Maņu sajūtas parādījās tikai kā subjektīvi pārdzīvojumi, kā tīru kustību procesu ietekme uz cilvēka maņām. Tur arī telpā notiek matērijas kustības procesi; ja šie procesi saskaras ar cilvēka siltuma maņu, tad cilvēks piedzīvo siltuma sajūtas. Neatkarīgi no cilvēka, ārpus viņa pastāv ētera viļņu procesi; kad tie saskaras ar redzes nervu, cilvēkā rodas gaismas un krāsu uztvere.

Šis uzskats man parādījās visur. Tas radīja neizsakāmas grūtības manai domāšanai. Tas izdzina visu garīgo no objektīvās ār pasaules. Man dvēselē bija ideja, ka, ja dabas parādību novērošana noved pie šādiem pieņēmumiem, tad šiem pieņēmumiem nevar piekļūt ar garīgu skatījumu. Es redzēju, cik vilinoši šie pieņēmumi ir tam domāšanas virzienam, kas toreiz tika audzināts ar dabaszinātnēm. Bet arī tagad es nevarēju pieņemt lēmumu pretstatīt dominējošajam domāšanas veidam savu domāšanas veidu. Bet tas izraisīja smagas dvēseliskas cīņas manī. Atkal un atkal šī domāšanas veida viegli pamanāmā kritika bija iekšēji jāapkaro, lai sagaidītu laiku, kad tālākie zināšanu avoti un ceļi man dos lielāku noteiktību.

Spēcīgu stimulu saņēmu, lasot Šillera «Vēstules par cilvēka estētisko audzināšanu». Norāde uz to, ka cilvēka apziņa svārstās uz priekšu un atpakaļ starp dažādiem stāvokļiem, piedāvāja saikni ar ainu, ko es izveidoju par cilvēka dvēseles iekšējo darbību un aušanos. Šillers izšķir divus apziņas stāvokļus, kuros cilvēks attīsta savas attiecības ar pasauli. Ja viņš padodas tam, kas viņā darbojas jutekliski, viņš dzīvo dabas spiests. Viņa dzīvi nosaka maņas un instinkti. Ja viņš sevi pakļauj saprāta loģiskajiem likumiem, tad viņš dzīvo garīgā vajadzībā. Bet cilvēks var attīstīt sevī starpposma apziņas stāvokli. Viņš var attīstīt «estētisko noskaņojumu», kas nav vienpusēji nodots ne dabas, ne saprāta nepieciešamībai. Šajā estētiskajā noskaņā dvēsele dzīvo caur maņām; bet tā ienes jutekliskajā uztverē un jutekliskajā stimulētajā darbībā kaut ko garīgu. Uztver ar maņām, bet tā, it kā maņu uztverēs būtu ieplūdis garīgais. Savā darbībā cilvēks atstāj sevi tūlītējas vēlmes apmierināšanai, bet ir izkopusis šo vēlmi tā, ka tai patīk labais un nepatīk sliktais. Saprāts ir nonācis intīmā saiknē ar jutekliskumu. Labais kļūst par instinktu; instinktā ir atļauts vadīt sevi, jo tas ir pieņēmis garīguma raksturu sevī. Šajā apziņas stāvoklī Šillers

saskata prāta stāvokli, caur kuru cilvēks var piedzīvot un radīt skaistuma darbus. Šī stāvokļa attīstībā viņš saredz patiesas cilvēciskas būtības pamošanos cilvēkā.

Mani piesaistīja šie šilleriskie domu gājieni. Tie runāja par to, ka apziņai vispirms ir jābūt noteiktā stāvoklī, lai iegūtu tādas attiecības ar pasaules parādībām, kas atbilst cilvēka būtībai. Man tika dots kaut kas tāds, kas ieviesa lielāku skaidrību tajos jautājumos, kas man radās, vērojot dabu un pārdzīvojot garu. Šillers bija runājis par apziņas stāvokli, kam ir jābūt, lai izjustu pasaules skaistumu. Vai nevarētu domāt arī par tādu apziņas stāvokli, kas sniedz patiesību lietu būtībā? Ja tas ir pamatoti, tad nevar skatīties uz sākotnēji doto cilvēka apziņu kantiski un pārbaudīt, vai tā spēj pietuvoties lietu patiesajai būtībai. Drīzāk vispirms bija jāizpēta apziņas stāvoklis, caur kuru cilvēks sevi nostāda tādās attiecībās ar pasauli, ka lietas un fakti viņam atklāj savu būtību.

Un es domāju, ka jāatzīst, ka šāds apziņas stāvoklis zināmā mērā ir sasniegts, kad cilvēkam ir ne tikai domas, kas attēlo ārējās lietas un procesus, bet arī tādas, kuras viņš kā domas izjūt pats. Šī dzīve domās man šķita diezgan atšķirīga no tās, kurā cilvēks pavada savu parasto esamību un arī veic parastos zinātniskos pētījumus. Ja cilvēks iet arvien tālāk un tālāk domu pieredzē, viņš atklāj, ka šai pieredzei pretī nāk garīgā realitāte. Cilvēks uzsāk iet pa dvēseles ceļu uz garīgo. Bet pa šo dvēseles iekšējo ceļu cilvēks nonāk pie garīgās realitātes, kuru pēc tam atkal atrod dabā. Cilvēks sasniedz dziļāku izpratni par dabu, saskaroties ar dabu tad, kad ir skatījis gara realitāti dzīvēs domās.

Man kļuva arvien skaidrāks, kā, izejot ārpus ierastajām abstraktajām domām pie garīgajiem redzējumiem, kas tomēr saglabā domas nosvērtību un gaišumu, cilvēks iedzīvojas realitātē, no kuras parastā apziņa viņu attālina. Tiem piemīt maņu uztveres dzīvīgums no vienas puses un domu veidošanās abstraktums no otras puses. Garīgais skatījums uztver garu tā, kā maņas uztver dabu; bet ar savu domāšanu tas nav tik tālu no garīgās uztveres kā parastā apziņa ar savu domāšanu no maņu uztverēm, bet tad domā, piedzīvojot garīgo, un, to piedzīvojot, ienes cilvēkā pamodušos garīgumu domāšanā.

Manas dvēseles priekšā parādījās garīgs redzējums, kura pamatā nebija nekādas tumši mistiskas sajūtas. Drīzāk tas izpaudās kā intelektuāla darbība, kas pārredzamības ziņā bija pilnībā salīdzināma ar matemātisko domāšanu. Es tuvojos tam dvēseles stāvoklim, kurā varēju noticēt, ka savu garīgās pasaules redzējumu, ko sevī nēsāju, varu uzskatīt par pamatotu arī zinātniskās domāšanas foruma priekšā.

Man bija divdesmit otrais gads, kad šie pārdzīvojumi izgāja caur manu dvēseli.

IV NODAĻA

...